

Agnieszka Sokół

POLSKO-NIEMIECKA WSPÓŁPRACA KULTURALNA, PROGRAMY I INSTYTUCJE

Artykuł ten jest próbą przedstawienia działalności sieci placówek, instytucji i organizacji zajmujących się współpracą polsko-niemiecką w dziedzinie kultury w Polsce i w Niemczech. Zawiera omówienie najważniejszych podstaw prawnych oraz przybliża modele funkcjonowania i misje organizacji państwowych, placówek dyplomatycznych, fundacji, miast partnerskich, towarzystw, współpracę młodzieży, działalność mediów na tym polu oraz najważniejsze wydarzenia kulturalne ostatnich lat.

Polsko-niemiecka umowa o współpracy kulturalnej

Dokumentem będącym podstawą prawną regulującą kwestie polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej jest podpisana 14 lipca 1997 roku Polsko-niemiecka umowa o współpracy kulturalnej¹. Ówczesny Minister Kultury RFN prof. Rolf Wernstedt nazwał ją „ważnym krokiem ku dalszemu pogłębieniu kontaktów kulturalnych ze wschodnimi sąsiadami”. Z dniem jej wejścia w życie stracił moc dotychczas obowiązujący dokument – Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej z dnia 11 czerwca 1976 roku. Umowa o współpracy kulturalnej wraz z podpisanym 17 czerwca 1991 roku Traktatem między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy, a także podpisaną także 17 czerwca 1991 roku Umową między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży, stanowi bazę intensywnej i owocnej współpracy na wszystkich obszarach kultury, nauki i wymiany naukowej.

Artykuł 1 tego dokumentu stanowi:

„Umawiające się Strony będą dążyć do poprawiania wzajemnej znajomości kultury ich krajów, dalszego rozwijania współpracy kulturalnej we wszystkich dziedzinach i na wszystkich płaszczyznach, i wniesienia tym samym wkładu w europejską tożsamość kulturową”.

¹ Polsko-niemiecka umowa o współpracy kulturalnej z 14 lipca 1997 roku.

Kwestie współpracy kulturalnej i wymiany młodzieży definiują w szczególności artykuły 2, 4, 12, 13, 16 i 17.

I tak w artykule 2 czytamy:

„W celu upowszechniania lepszej znajomości kultury drugiego kraju Umawiające się Strony będą realizowały odpowiednie przedsięwzięcia i udzielały sobie wzajemnie pomocy w ramach swoich możliwości, w szczególności:

- 1) przy organizacji wizyt przedstawicieli różnych dziedzin życia kulturalnego, w tym pisarzy, artystów, kompozytorów, filmowców, twórców radiowych i telewizyjnych oraz innych osób zaangażowanych w działalność kulturalną i twórczą, w celu wymiany poglądów i doświadczeń oraz rozwoju współpracy;
- 2) przy organizacji gościnnych występów artystów i zespołów teatralnych, muzycznych, tanecznych, orkiestr oraz innych zespołów artystycznych; zachęcać one będą do uwzględniania w repertuarach we własnym kraju utworów dramatycznych i muzycznych autorów drugiej Strony;
- 3) przy organizacji wystaw, wykładów i odczytów;
- 4) przy organizacji dni kultury i innych znaczących imprez kulturalnych;
- 5) przy popieraniu kontaktów w sferze księgarstwa i wydawnictw oraz bibliotek, jak również przy spotkaniach specjalistów i wymianie materiałów; zachęcać one będą do współpracy między stowarzyszeniami i związkami literackimi oraz wydawnictwami, pisarzami i tłumaczami;
- 6) przy tłumaczeniu dzieł literatury pięknej, naukowej i specjalistycznej;
- 7) przy popieraniu kontaktów w dziedzinie muzeów i archiwów, a także przy spotkaniach specjalistów i wymianie materiałów”.

Artykuł 4 głosi:

„Umawiające się Strony będą dążyć do umożliwiania wszystkim zainteresowanym szerokiego dostępu do kultury, języka, literatury i historii drugiego kraju. W tym celu będą one popierać państwowe i niepaństwowe inicjatywy i instytucje”. (...) „Będą zachęcać do tworzenia klas i szkół dwujęzycznych, szczególnie w regionach przygranicznych”.

Artykuł 12 uwzględnia działalność tzw. trzeciego sektora:

„Umawiające się Strony będą popierać bezpośrednie kontakty między grupami społecznymi i stowarzyszeniami, takimi jak związki zawodowe, stowarzyszenia kulturalne, związki twórcze, kościoły, wspólnoty wyznaniowe, a także fundacjami i organizacjami pozarządowymi, w celu wspierania współpracy, oraz będą zachęcać do realizacji przedsięwzięć służących celom niniejszej umowy”.

Uzupełniając Umowę o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży, artykuł 13 definiuje problematykę wymiany młodzieży: „Umawiające się Strony będą zachęcać młodzież obu krajów do rozszerzania i pogłębiania kontaktów we wszystkich dziedzinach. Będą one popierać te kontakty i wymianę”, (...) oraz „współpracę między specjalistami w dziedzinie pracy z młodzieżą i instytucjami pomocy na rzecz młodzieży”.

Kwestię współpracy regionalnej reguluje artykuł 16: „Umawiające się Strony będą ułatwiać i zachęcać do wszechstronnej, partnerskiej współpracy na szczeblu regionalnym i lokalnym, przywiązując szczególne znaczenie do współpracy w regionach przygranicznych”.

Artykuł 17 stanowi, iż Polska i Niemcy „będą ułatwiać we własnym kraju tworzenie i działalność placówek kulturalnych drugiej Umawiającej się Strony”.

Wymienionymi w umowie placówkami kulturalnymi działającymi już wówczas na podstawie dwustronnych uzgodnień były po stronie polskiej – Instytuty Polskie w Düs-

seldorfie, w Berlinie oraz w Lipsku, a po stronie niemieckiej – Instytuty Goethego w Warszawie i w Krakowie oraz Przedstawicielstwo Niemieckiej Akademickiej Służby Wymiany w Warszawie (DAAD).

Konsekwencją tej umowy było powołanie do życia licznych kolejnych, przedstawionych poniżej instytucji kultury, tak na terenie Polski, jak i Niemiec.

Organizacje niemieckie w Polsce

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach i w Opolu² jest pierwszą i jedyłą w swoim rodzaju ponadpartyjną inicjatywą polskich i niemieckich instytucji i organizacji, które połączyły swoje doświadczenia i umiejętności, swoje zasoby finansowe i ludzkie w jednym związku stowarzyszeń³. Utworzony został w 1998 roku w Gliwicach, opierając się na wieloletniej działalności śląskiego biura niemieckiej Fundacji im. Friedricha Eberta, a roku 2000 została otwarta jego filia w Opolu. Działa on na rzecz budowania dobrych stosunków i intensyfikacji współpracy polsko-niemieckiej, dynamizowania procesu integracji Polski z Unią Europejską, wspierania procesu reform społecznych i gospodarczych na poziomie regionalnym i lokalnym oraz budowania społeczeństwa obywatelskiego, decentralizacji i rozwoju samorządności. Ważnym elementem pracy Domu są projekty adresowane do młodzieży i we współpracy z nią realizowane. Działania instytucji mają na celu rozwój stosunków polsko-niemieckich i procesu integracji Polski z Unią Europejską we współpracy z mniejszością niemiecką, poprzez budowanie społeczeństwa obywatelskiego, rozwój samorządności i decentralizacji, wielokulturowość i dialog interkulturowy.

Centrum Europejskie jest częścią Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej i ma na celu wspieranie procesu integracji Polski z Unią Europejską. Jego utworzenie opiera się na założeniach, że proces integracji z Unią Europejską nie może przebiegać jedynie na płaszczyźnie państwowej i musi obejmować wszystkie znaczące grupy społeczne oraz że integracja na płaszczyźnie politycznej i społeczno-kulturalnej możliwa będzie dopiero, gdy przestanie być domeną „wielkiej polityki” i będzie realizowana także na poziomie regionalnym i lokalnym.

Centrum Informacji o Książce Niemieckiej w Warszawie (BIZ)⁴ od 1995 roku prowadzi działalność informacyjną i promocyjną o książce niemieckojęzycznej oraz pośred-

² <http://www.haus.pl/>

³ W ramach związku stowarzyszeń Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej współpracują następujące instytucje i organizacje: Towarzystwo Niemiecko-Polskie, Zarząd Federalny, Fundacja im. Friedricha Naumanna, Fundacja im. Friedricha Eberta, Fundacja Konrada Adenauera, Rząd Krajowy Północnej Nadrenii-Westfalii, Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit GTZ, Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce, Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach, Polsko-Niemieckie Towarzystwo im. Stanisława Bieniasza, Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe w Leśnicy, Stowarzyszenie „Młodzi Demokraci” Koło Lokalne w Opolu, Regionalna Izba Przemysłowo-Handlowa w Gliwicach, Niemieckie Towarzystwo Oświatowe, Konwersatorium im. Josepha von Eichendorffa, Stowarzyszenie dla Współpracy na rzecz Energetyki Regionalnej, Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w RP, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim.

⁴ <http://www.biz-warschau.org/>

niczy w nawiązywaniu kontaktów między przedstawicielami rynku książki w Polsce i w Niemczech. Od roku 2002 oficjalnie przyjęło status przedstawicielstwa Frankfurckich Targów Książki w Polsce. Celem BIZ jest nie tylko wspieranie eksportu z Niemiec do Polski, ale również działań na rzecz tłumaczeń na język polski. Ponadto także udzielanie informacji na temat programów promocji przekładów literatury niemieckojęzycznej, współorganizowanie stoiska w ramach Targów Książki w Warszawie, a także prowadzenie działań promujących wydawnictwa polskie i niemieckie oraz udostępnianie wystaw książkowych i organizowanie spotkań literackich.

Placówki dyplomatyczne

W Polsce prowadzą działalność następujące niemieckie placówki dyplomatyczne⁵:

Ambasada RFN w Warszawie, konsulaty generalne w Krakowie, w Gdańsku i we Wrocławiu (z przedstawicielstwem w Opolu). W Poznaniu, Gliwicach, Rzeszowie, Bydgoszczy, Szczecinie i w Łodzi pełnią swoją funkcję konsule honorowi. Obok działalności *stricto* konsularnej placówki te odgrywają często rolę ambasadorów kultury niemieckiej, poprzez finansowe wspieranie koncertów, wystaw czy projektów teatralnych oraz patronowanie konkursom szkolnym i innym wydarzeniom. Ambasada RFN w Warszawie była np. jednym z głównych organizatorów Roku Polsko-Niemieckiego 2005/2006.

Fundacje

Instytucjami niemieckimi, które niewątpliwie zintensyfikowały bądź w ogóle rozpoczęły swoją działalność w Polsce po 1989 roku, są różnego rodzaju fundacje⁶. Ich sens działania opiera się przede wszystkim na stymulowaniu kontaktów między odpowiednimi grupami społeczeństwa polskiego i niemieckiego. Niektóre z nich stawiają sobie *stricto* „kulturowe” cele, jak dbałość o dziedzictwo kulturowe czy poszerzanie znajomości kultury niemieckiej w Polsce itp. Inne zaś wspomagają takie inicjatywy, jak: wspólne projekty badawcze, ochrona środowiska, wspieranie procesu integracji ze strukturami europejskimi, seminaria polityków i ekspertów, wspomaganie serii wydawniczych itp. Do najważniejszych fundacji tego typu działających na terenie Polski należą: Fundacja Friedricha Naumanna, Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Dietricha Eberta, Fundacja Alexandra von Humboldta, Niemiecka Służba Wymiany Akademickiej (DAAD), Fundacja Bertelsmanna, Inter Naciones.

Fundacja Friedricha Naumanna⁷ ma na celu prowadzenie edukacji politycznej w Polsce i obejmuje następujące zagadnienia: zasady liberalizmu, parlamentaryzm i państwo prawa oraz rozwój gospodarki rynkowej, a jej formy działalności to przede wszystkim

⁵ <http://www.warschau.diplo.de>

⁶ H. Orłowski, *Fundacje, ich miejsce i rola we współpracy polsko-niemieckiej*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, Poznań 2000.

⁷ www.fnst-freiheit.org

konferencje i seminaria, cykliczne dyskusje panelowe, spotkania z politykami, publikacje seryjne oraz program wspomagający młodych uzdolnionych naukowców.

Fundacja Konrada Adenauera swoje zadania formułuje w następujący sposób⁸:

- popieranie wysiłków na rzecz jedności Europy,
- pogłębianie zrozumienia między państwami poprzez wspieranie wzajemnych kontaktów i pomoc w procesie demokratyzacji i transformacji,
- prowadzenie kształcenia politycznego,
- badanie i dokumentacja historycznego rozwoju ruchu chrześcijańsko-demokratycznego,
- opracowywanie naukowych założeń polityki opartej na zasadach chrześcijańskiej demokracji,
- popieranie młodzieży uzdolnionej.

Sprawą o szczególnym znaczeniu dla Fundacji Konrada Adenauera jest pomoc w demokratycznych i rynkowych przemianach krajom Europy Środkowej i Wschodniej.

Fundacja Dietricha Eberta wymienia pośród swoich zadań:

„krzewienie myśli społecznej i politycznej (...) w celu rozwijania demokracji, wspieranie kultury i sztuki jako części składowych ładu demokratycznego, popieranie porozumienia między narodami oraz kontakty partnerskie z krajami rozwijającymi się, wspieranie wybitnie uzdolnionej i społecznie zaangażowanej młodzieży studenckiej, jak również młodych naukowców z kraju i zagranicy”⁹.

Zadania Fundacja spełnia poprzez cyklicznie realizowane seminaria i warsztaty, podróże studyjne i informacyjne, ekspertyzy i opracowania, publikacje oraz wykłady¹⁰.

Hasło przewodnie Fundacji Alexandra von Humboldta¹¹ brzmi: „Einmal Humboldt – immer Humboldt!” (raz Humboldt – zawsze Humboldt!), a oprócz ufundowania w ostatnim ćwierćwieczu rocznych i dłuższych stypendiów badawczych dla ponad tysiąca polskich naukowców młodego i średniego pokolenia ciągłość merytorycznej opieki realizuje poprzez współfinansowanie udziału w światowych kongresach naukowych, dary książkowe i aparaturowe, zaproszenia na podróże studyjne po Niemczech. Jak konstatuje H. Orłowski, dzięki trwałości kontaktów z niemieckimi ośrodkami badawczymi, zapewnieniu stałego dostępu do aparatury i zbiorów bibliotecznych powstało w Polsce znaczące lobby na rzecz naukowej współpracy z Niemcami. Widocznym tego dowodem jest działalność stowarzyszenia byłych humboldtystów w Polsce Societas Humboldtiana Polonorum¹².

Niemiecka Służba Wymiany Akademickiej (DAAD) ma status prawny „wspólnej organizacji niemieckich uczelni”¹³. Otwarcie przedstawicielstwa w Warszawie nastąpiło w 1998 roku, ale już od lat 70. obejmuje systemem długoterminowych stypendiów młodsze pokolenia naukowców. Położyła wymierne zasługi na rzecz zbliżenia polskiego środowiska akademickiego do światowej *scientific community* oraz na polu nauczania języka niemieckiego na poziomie akademickim. Realizuje programy nauczania języka niemiec-

⁸ www.kas.pl/

⁹ Działalność Fundacji im. Friedricha Eberta w Polsce w roku 1996 za: H. Orłowski, dz. cyt.

¹⁰ www.feswar.org.pl

¹¹ H. Orłowski, dz. cyt.

¹² www.humboldt-foundation.de/

¹³ H. Orłowski, dz. cyt.

kiego w Europie Środkowej i Wschodniej, wspierając partnerską współpracę konkretnych polskich i niemieckich ośrodków germanistycznych. Mecenat DAAD obejmuje także wspieranie niemieckich stypendystów podczas ich pobytów studyjnych w Polsce. Część działalności realizuje razem z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej¹⁴.

Fundacja Bertelsmanna angażuje się przede wszystkim we wspieranie interkulturowego dialogu państw europejskich, jak i pozaeuropejskich. Zadanie to realizuje poprzez organizację międzynarodowych forów kulturowych, jak i liczne publikacje¹⁵.

Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej istnieje od 1991 roku na mocy statutu¹⁶ obowiązującego od lipca 2002 roku i ma swoją siedzibę w Warszawie. Jej strukturę tworzą: rada (po pięciu członków z Niemiec i Polski), zarząd (po trzech członków z Niemiec i Polski) oraz dwóch dyrektorów etatowych (po jednym z każdej strony), a także kilkunastu pracowników biura. Celem fundacji jest udzielanie finansowego wsparcia przedsięwzięciom stanowiącym przedmiot obopólnego zainteresowania Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec. Jak stanowi paragraf 6 rozdziału 2 statutu fundacji, z jej środków powinny być wspierane w szczególności: polsko-niemieckie przedsięwzięcia mające charakter spotkań, działania na rzecz partnerstwa, współpraca samorządów i innych instytucji, krzewienie języka i kultury niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej oraz języka i kultury polskiej w Republice Federalnej Niemiec, badania naukowe z zakresu wiedzy o Niemczech oraz Europie Środkowej i Wschodniej, projekty służące integracji Polski z Unią Europejską, konkursy wiedzy, prace naukowe, wymiana naukowa, działalność literacka i artystyczna dotycząca Polski, Niemiec i Unii Europejskiej, działania edukacyjne na rzecz ochrony środowiska, przyznawanie polsko-niemieckiej nagrody medialnej, wspieranie kontaktów gospodarczych pomiędzy Rzeczpospolitą Polską i Republiką Federalną Niemiec, a w szczególności działań edukacyjnych, seminariów i konferencji w tej dziedzinie, oraz działania na rzecz zachowania wspólnego dziedzictwa kulturowego¹⁷.

Swoje cele statutowe fundacja realizuje poprzez: przyznawanie dotacji w ściśle określonych kwotach na rzecz podmiotów realizujących przedsięwzięcia, które są zgodne ze statutowymi celami fundacji i zostały wybrane oraz zaakceptowane przez zarząd fundacji, przyznawanie dotacji zwrotnych na rzecz takich podmiotów, inicjowanie i finansowanie własnych projektów. Wśród najbardziej znaczących zadań fundacji H. Orłowski¹⁸ wyróżnia budowę szeroko pojętych miejsc komunikacji polsko-niemieckiej, stymulowanie kontaktów i środków multiplikacji wzajemnej wiedzy o sobie i wymienia takie obiekty, jak: Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Krzyżowej, kompleks Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Polsko-Niemieckie Centrum w Olsztynie, zespół pałacowy w Krokowej, Dom Uphagena w Gdańsku, budowę (rozbudowę) szkół dwujęzycznych i o poszerzonym języku niemieckim itd. Kolejną wysoką pozycję zajmuje restauracja i odnowa obiektów kultury symbolicznej, jak np. Kościoła Pokoju w Świdnicy, kompleksów klasztornych w Trzebnicy i Libiążu, odbudowa ratusza w Głogowie, odbudowa

¹⁴ www.daad.de/

¹⁵ www.bertelsmann-stiftung.de

¹⁶ Statut Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

¹⁷ <http://www.fwpm.org.pl>

¹⁸ H. Orłowski, dz. cyt.

po pożarze Teatru Polskiego we Wrocławiu. Również bardzo wysoko Orłowski ocenia następujące obszary dotowania: kontakty grup młodzieżowych i szkół, działalność wydawniczą i ekspercką, współpracę naukowców i fachowców, seminaria, sympozja, wspólne imprezy literackie, artystyczne i muzyczne oraz wystawy, filmy o stosunkach niemiecko-polskich i inscenizacje sztuk niemieckich.

Instytut Goethego jest instytutem kultury Republiki Federalnej Niemiec i realizuje zadania wyznaczone przez niemiecką politykę zagraniczną w sferze kultury i edukacji. Sieć placówek obejmuje 142 instytuty w 81 krajach, z czego 13 znajduje się w Niemczech, a pozostałe 129 za granicą¹⁹. W Polsce mają siedzibę 2 Instytuty Goethego: w Warszawie i w Krakowie oraz 4 czytelnie niemieckie w takich miastach, jak Szczecin, Wrocław, Poznań i Katowice.

Goethe-Institut w Warszawie powstał w 1990 roku, a jego obszar działania obejmuje następujące województwa: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, kujawsko-pomorskie, podlaskie, mazowieckie, wielkopolskie, lubuskie, łódzkie, świętokrzyskie oraz lubelskie. Goethe-Institut w Krakowie działa od 1991 roku i opiekuje się 5 południowopolskimi województwami: podkarpackim, małopolskim, świętokrzyskim, śląskim i opolskim.

Celem działalności organizacji jest upowszechnianie znajomości języka niemieckiego za granicą i rozwijanie międzynarodowej współpracy kulturalnej oraz popularyzowanie kompleksowego wizerunku Niemiec, podejmowanie tematyki związanej z postrzeganiem siebie nawzajem w przeszłości i dziś, a także współuczestnictwo w procesie kulturalnej integracji Unii Europejskiej i umacnianie europejskiego społeczeństwa obywatelskiego. Specyficznymi celami organizacji w Polsce jest budowanie perspektywicznego porozumienia między Polakami i Niemcami, praca na rzecz upowszechniania informacji na temat Niemiec, pośredniczenie w kontaktach oraz prowadzenie dialogu i współpracy w dziedzinie kultury i edukacji²⁰.

Organizacja imprez kulturalnych (zawsze tłumaczonych, aby mogły w nich uczestniczyć także osoby nieznające języka niemieckiego) oraz organizowanie sympozjów dla określonych środowisk z udziałem przedstawicieli z Niemiec i Polski to kolejne zadania instytutu. Jednakże szerokiemu gronu odbiorców na całym świecie działalność Instytutu Goethego kojarzy się przede wszystkim z szeroką ofertą programów do nauki języka niemieckiego i możliwością zdobywania w jego ośrodkach uznanych na całym świecie certyfikatów znajomości języka niemieckiego. Grupami docelowymi nie są Niemcy zamieszkujący w danym państwie, ale właśnie jego mieszkańcy, którzy w placówkach instytutu mają bezpłatny dostęp do czasopism i szeroko pojętej literatury fachowej dotyczącej Niemiec.

W roku 2001 do fundacji Instytutów Goethego została włączona fundacja Inter Nationes działająca od 1952 roku, która miała na celu ułatwianie polskim naukowcom dostępu do literatury naukowej nieobecnej na rynku polskim, a po 1989 roku poszerzyła swą działalność o współfinansowanie przekładów, dzięki czemu wiele wartościowych tytułów mogło dotrzeć do polskiego czytelnika.

¹⁹ www.goethe.de

²⁰ Wywiad z dr Angeliką Eder – dyrektorem Instytutu Goethego w Krakowie, przeprowadzony 11 października 2006 roku.

Fundacja Roberta Boscha stawia sobie następujące zadania statutowe na polu sąsiedztwa niemiecko-polskiego²¹: poszerzanie kanałów informacji naukowej i kulturowej, kształcenie nauczycieli języka niemieckiego, wspieranie działalności translatorskiej i wydawniczej. Jej działania obejmują: organizowanie corocznych podróży studyjnych polskich naukowców, tłumaczy, redaktorów oraz przedstawicieli innych środowisk twórczych po Niemczech, wspieranie profesury gościnnej na Uniwersytecie w Moguncji oraz udziału polskich naukowców w międzynarodowych kongresach, dokształcanie nauczycieli języka niemieckiego, wyposażanie bibliotek wielu instytucji kulturalnych, tak w Polsce (biblioteka KUL-u), jak i w Niemczech (Instytut Polski w Düsseldorfie), wspieranie działalności Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, współfinansowanie kursów intensywnej nauki języka niemieckiego dla studentów kolegów językowych, wspieranie działalności towarzystw polsko-niemieckich i niemiecko-polskich (m.in. kongresów i spotkań, pisma „Dialog”), wsparcie powołania i rozbudowy Europejskiej Akademii w Krakowie (Willa Decjusza), finansowanie podróży studyjnych niemieckich specjalistów i dziennikarzy po Polsce, organizowanie polsko-niemieckich spotkań literackich czy finansowanie przedsięwzięć edytorskich. Dwa obszary działalności – udostępnianie literatury pięknej i fachowej w formie przekładów oraz przygotowywanie kadry do nauczania języka niemieckiego – Fundacja Boscha dzieli z Instytutem Goethego i Inter Nationes.

Organizacje naukowe o profilu niemieckim i niemiecko-polskim

Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie²² powstał w 1993 roku, a do jego zadań należą: badanie stosunków polsko-niemieckich, zagadnień z historii porównawczej Polski i Niemiec oraz historiografii, publikacje wyników badań i tekstów źródłowych dotyczących historii Polski, jak i stosunków polsko-niemieckich, a także historycznych prac naukowych w polskim lub niemieckim tłumaczeniu oraz udzielanie informacji i pośredniczenie w nawiązywaniu kontaktów naukowych między Polską a Niemcami i między instytucjami naukowymi innych państw.

Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta przy Uniwersytecie Wrocławskim²³ działające od 2002 roku jest nie tylko instytutem badawczym i ośrodkiem kształcenia, ale i miejscem inicjującym i koordynującym szeroko rozumiane problemy studiów niemieckich i europejskich w kontekście współpracy międzynarodowej.

Collegium Polonicum²⁴ w Słubicach jest nową formą współpracy transgranicznej w dziedzinie badań i dydaktyki. Uchwała o utworzeniu i koncepcji Collegium Polonicum została podjęta przez Senat Założycielski Uniwersytetu Europejskiego Viadrina w grudniu 1992 roku, a 1998/1999 był pierwszym rokiem akademickim Collegium. Collegium Polonicum jest wspólną placówką naukowo-badawczą dwóch partnerskich uniwersytetów: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Europejskiego Via-

²¹ www.bosch-stiftung.de

²² <http://www.dhi.waw.pl/>

²³ <http://www.wbz.uni.wroc.pl/>

²⁴ <http://www.cp.eu-v-frankfurt-o.de/pl/>

drina we Frankfurcie nad Odrą. Głównym zadaniem Collegium Polonicum jest działanie na rzecz naukowej i kulturalnej współpracy między Polską a Niemcami. Swoją siedzibę ma przy nim także Niemiecko-Polskie Centrum Dokumentacji i Mediów.

Instytut Zachodni – Instytut Naukowo-Badawczy im. Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu²⁵ – jest wyspecjalizowaną placówką niemcoznawczą mającą ponad 60-letnią tradycję naukową. Instytut realizuje badania poświęcone stosunkom międzynarodowym w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec, ich miejsca i roli w świecie, jak i szeroko rozumianym wzajemnym relacjom Polaków i Niemców, w kontekście państwa, społeczeństwa, gospodarki i kultury.

Instytut Niemiec i Europy Północnej jest stowarzyszeniem powołanym w Szczecinie na przełomie 1999/2000 roku przez grono osób ze środowisk naukowych, politycznych i dziennikarskich²⁶. Jego założeniem było wypełnienie luki w sieci polskich placówek niemcoznawczych, a także podjęcie pracy analitycznej nad nowym wymiarem polityki europejskiej, związanej z rozwojem Europy północnej. Poparcie dla tej inicjatywy wyraziły osoby z innych polskich ośrodków, z Niemiec, a także z USA. Członkami wspierającymi instytut są m.in. Uniwersytet Szczeciński, Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie. Projektami instytutu są m.in. zasługująca na szczególną uwagę „Grupa Kopernika”, Szczecińskie Forum Polska–Niemcy (dyskusje i prelekcje na tematy polsko-niemieckie z udziałem ekspertów z obu krajów), Polsko-Niemieckie Konferencje Redaktorów Naczelnych (dla redaktorów naczelnych polskich i niemieckich gazet regionalnych i ogólnokrajowych) z udziałem polityków oraz przedstawicieli administracji państwowej, a także wykłady i seminaria oraz działalność wydawnicza.

Projekt „Grupa Kopernika” jest spotkaniem polskich i niemieckich specjalistów oceniających stan wzajemnych stosunków w dziedzinie kultury i polityki²⁷. Realizowany jest od 2000 roku przez Instytut Niemiec i Europy Północnej we współpracy z Niemieckim Instytutem Kultury Polskiej w Darmstadt, a finansowany przez Fundację Boscha oraz Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. Punktem wyjścia przemyśleń, które doprowadziły do powstania „Grupy Kopernika” był odczuwalny brak miejsca, w którym by prowadzono otwartą dyskusję i pogłębiony namysł na stosunkami polsko-niemieckimi, po to, aby zawczasu rozpoznawać dające się przewidzieć wyzwania i trudności. Posiedzenia „Grupy Kopernika”, odbywające się na przemian w Polsce i w Niemczech poświęcone były m.in. następującym problemom: trudnościom w stosunkach polsko-niemieckich, dobrom kultury utraconym podczas II wojny światowej i polsko-niemieckim pertraktacjom w tej sprawie, problematyce osób polskojęzycznych w Niemczech, znaczeniu nauczania języka polskiego dla rozwoju stosunków polsko-niemieckich, problematyce pogranicza polsko-niemieckiego, stylowi i zawartości publicznej debaty poświęconej inicjatywie utworzenia „Centrum przeciw wypędzeniom” i wpływie tej debaty na stosunki polsko-niemieckie oraz stanowi stosunków polsko-niemieckich po debacie na temat konstytucji europejskiej i perspektyw obustronnych stosunków w ramach Unii Europejskiej po jej rozszerzeniu.

²⁵ <http://www.iz.poznan.pl/>

²⁶ www.iniep.org.pl/

²⁷ www.iniep.org.pl

Organizacje mniejszości niemieckiej

Zorganizowana mniejszość niemiecka jest obecna w Polsce przede wszystkim na Śląsku Opolskim, a jej organizacje zrzeszone są w Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych, mającym swą siedzibę w Opolu²⁸.

Ogółem działa w Polsce kilkadziesiąt tego typu stowarzyszeń, a do najważniejszych należą: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej na Śląsku Opolskim, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Wałbrzychu, Niemieckie Towarzystwo Kulturalno-Folklorystyczne „Liczyrzepa” w Kamiennej Górze, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Jeleniej Górze, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Legnicy, Niemieckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne w Pile, Chrześcijański Związek Niemiecki „Karkonosze” w Jeleniej Górze, Olsztyńskie Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej, Warmińsko-Mazurski Związek Kobiet Wiejskich Niemieckiego Pochodzenia w Olsztynie, Stowarzyszenie Mazurskie w Olsztynie, Towarzystwo Mniejszości Niemieckiej w Bydgoszczy, Stowarzyszenie Ludności Pochodzenia Niemieckiego Ziemi Elbląskiej, Towarzystwo Ludności Pochodzenia Niemieckiego w Grudziądzu, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej „Pomerania” w Koszalinie, Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej Miasta Malbork i Okolic, Towarzystwo Kulturalne Ludności Niemieckiej „Ojczyzna” w Kwidzynie, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w Powiecie Świdwińskim, Słupski Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego, Nidzickie Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej.

Organizacje polskie, niemiecko-polskie i polonijne w Niemczech

Instytuty Kultury Polskiej. W Niemczech mają swoją siedzibę trzy instytuty polskie: w Berlinie²⁹ (powstały już w latach 50.) oraz w Lipsku³⁰ i w Düsseldorfie³¹ (działające od lat 90.). Ich organizatorem jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawą ich działalności prawnej jest Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 17 czerwca 1991 roku, gdzie w artykule 24 jest mowa o organizacjach kultury w obu krajach. Tak jak zadaniem Instytutów Goethego jest promocja kultury niemieckiej w Polsce, także zadaniem Instytutów Goethego jest promocja kultury polskiej w Niemczech.

Zadania instytutów to przede wszystkim prezentacja i promocja polskiej sztuki w Niemczech, a także dialog kulturalny i polityczny w kontekście historycznym. Są miejscem spotkań Polaków i Niemców oraz wszystkich, którym bliska jest problematyka polska. Organizują wystawy rzeźby, malarstwa, fotografii, a także koncerty, projekty teatralne i filmowe, wieczory literackie i warsztaty szkolne. Podczas spotkań dyskusyjnych, seminariów, konferencji czy wykładów przedstawiają Polskę w kontekście sytuacji w Europie Środkowej i Wschodniej, propagują wiedzę o jej zmianach i rozwoju, szczególnie po 1989 roku.

²⁸ <http://www.vdg.pl>

²⁹ <http://www.polnischekultur.de/>

³⁰ <http://www.polinst-l.de>

³¹ <http://www.polnisches-institut.de/>

Propagują naukę języka polskiego, poprzez organizację kursów języka bądź informując o możliwościach podjęcia takich kursów w różnych miastach Niemiec i Polski. Biblioteki instytutów wyposażone są w książki w języku polskim i niemieckim, a także czasopisma, nagrania płytowe i wideo. Instytuty są także partnerami i koordynatorami polsko-niemieckich projektów kulturalnych realizowanych przez inne instytucje, jak np. szkoły, uniwersytety, fundacje czy miasta.

Niemiecki Instytut Kultury Polskiej w Darmstadt jest centrum badawczym i informacyjnym o Polsce w dziedzinie polskiej kultury, historii i polityki, społeczeństwa i stosunków polsko-niemieckich, które rozwinęło się w kontekście integracji europejskiej³². Aktywne od 1980 roku, jest placówką miasta Darmstadt, landów Essen i Nadrenii-Palatinatu oraz państwa. Misją instytucji jest przyczynić się do wzajemnego poznania kultury, życia duchowego i społecznego obu narodów. Swoje zadania statutowe wypełnia poprzez badania naukowe, publikacje, projekty, współpracę i pielęgnowanie kontaktów z osobami i instytucjami o podobnym profilu działania, a także poprzez udzielanie informacji i fachowych porad. Posiada bibliotekę z literaturą fachową o zawartości ponad 50 000 tytułów w języku polskim i niemieckim.

Büro Kopernikus. Polsko-Niemieckie Projekty Kulturalne z siedzibą w Berlinie to inicjatywa Niemieckiej Federalnej Fundacji Kultury, której założeniem była współpraca przy tworzeniu i wprowadzeniu w życie projektów, które miałyby poszerzyć oficjalne deklaracje Niemiec i Polski na temat wypracowania bliższych, wzajemnych kontaktów w dziedzinie kultury³³. Początki projektu sięgają lutego 2004, kiedy to gremium ekspertów zdefiniowało potrzeby i kierunki dla żywej i aktualnej polsko-niemieckiej wymiany kulturalnej w takich dziedzinach, jak teatr, literatura, sztuki plastyczne, muzyka, taniec, sztuka mediów oraz zebrało w Polsce i Niemczech propozycje projektów z każdej z dziedzin. Realizację projektów zaplanowano na 2 lata. I tak w roku 2005 zrealizowano ponad dwadzieścia projektów współpracy w różnych dziedzinach z partnerami z Polski i Niemiec. Wśród nich znalazły się m.in.: „Niechciane dziedzictwo” – wystawa i program towarzyszący poświęcone architekturze Gdańska, polsko-niemiecki koncert hip-hopowy w Słubicach, prapremiera sztuki pt. *Skarbek* w Bytomiu i występ gościnny w Berlinie, emisja programu radia artystów „Radio Copernicus” w Stralsundzie, w Warszawie, w Berlinie i we Wrocławiu, „Elektropoklub” w Bytomiu i w Wolfsburgu, warsztaty „Futuryzm miast przemysłowych” w Wolfsburgu i w Nowej Hucie, występ gościnny opery *Landschaft mit entfernten Verwandten* w Warszawie; podróż badawcza do górnośląskiego okręgu przemysłowego i do Nowej Huty, „Move the Mount” – laboratorium dla tancerzy i choreografów w Jagniątkowie, „SEX: Publiczność – Spontane Öffentlichkeiten” – wystawa i interwencja w przestrzeni publicznej w Münster, „Mobile Academy, „Czarny Rynek” – instalacja w Warszawie, „Pułapka na myszy” – międzynarodowa konferencja w Gdańsku na temat postaw wobec instytucji we współczesnych praktykach kuratorskich, występy gościnne i koprodukcje z Frankfurtem nad Menem w ramach Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „baz@rt” w Krakowie, Festiwal Teatralny „Europa Learning” – Frankfurt meets Krakow” we Frankfurcie nad Menem.

Kontynuacja pracy w roku 2006 przyniosła realizację następujących projektów: publikację katalogu dokumentującego projekt „Radio Copernicus. Polsko-niemieckie radio

³² <http://www.deutsches-polen-institut.de/>

³³ <http://www.buero-kopernikus.org/pl/>

artystów”, „Mechanizmy zapomnienia. Fenomen zapominania i marginalizowania w sztukach plastycznych ostatnich dwudziestu lat” w Dreźnie, występ gościnny „Elektropopklubu” w Dreźnie, wystawę i konferencję „Odra-Oder” we Frankfurcie nad Odrą, futbolowy talkshow „Polska kontra Niemcy” w Gelsenkirchen, prezentację filmu *Was geschah in Frankfurt am 3. Juli 1974?* w Gelsenkirchen i Berlinie; prezentację działalności „Büro Kopernikus” na Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie, wystawę i warsztaty performance w Gdańsku „Ewa Partum – legalność przestrzeni”, „Mobile Academy” – letnią akademię w Warszawie, „Veronika Blumstein – Moving Exiles. Festiwal inwencji i choreografii” w Bremie, wystawę „Futuryzm miast przemysłowych – 100 lat Wolfsburga/Nowej Huty”, serię wykładów i interwencji w przestrzeni publicznej w Nowej Hucie i Krakowie, „Transfer!” – projekt teatralny we Wrocławiu, wystawę na temat roli eksperymentu w sztuce i filmie w Warszawie „1,2,3... Avant-Gardes”, warsztaty na temat przyszłości projektów polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej oraz spotkanie podsumowujące dla partnerów realizujących projekty w Berlinie, publikację tomu podsumowującego *Futuryzm miast przemysłowych – 100 lat Wolfsburga/Nowej Huty*, publikację tomu podsumowującego *Mechanizmy zapominania*, publikację tomu podsumowującego *Ewa Partum*, udostępnienie publikacji internetowej „Büro Kopernikus. Polsko-Niemieckie Projekty Kulturalne 2004–2006” wraz z archiwum internetowym i dokumentacją całej działalności. W roku 2007 opublikowano jeszcze tom podsumowujący konferencję „Odra-Oder” oraz wydano książkę *Polnische Wunder. Ein Glossar (Polskie cuda. Glosariusz)*. Przez lata działalności równolegle realizowano także program badawczy „Ambassadors”. Zespół koordynujący projekt składał się z 5 osób: kierowniczki artystycznej, kierowniczki organizacyjnej, koordynatorki projektu, asystenta projektu oraz praktykantki. Do gremium ekspertów – polsko-niemieckich reprezentantów poszczególnych dziedzin sztuki tworzących grupę doradcą dla niemieckich organizatorów – należeli: Adam Budak – kurator w galerii Kunsthaus Graz, prof. Marek Chołoniewski – profesor kompozycji i muzyki elektroakustycznej na Akademii Muzycznej w Krakowie, dr Yilmaz Dziewior – kierownik galerii Kunstverein Hamburg w Hamburgu, dr Izabela Kowalczyk – historyk sztuki z Poznania, Felix Kubin – artysta plastyk i muzyk z Hamburga, Krystyna Meissner – dyrektor Wrocławskiego Teatru Współczesnego, Christiane Mennicke – kierownik galerii Kunsthaus Dresden w Dreźnie, Katharina Raabe – lektorka literatury wschodnioeuropejskiej w wydawnictwie Suhrkamp Verlag w Berlinie, Carena Schlewitt – kuratorka w teatrze Hebbel-am-Ufer w Berlinie, Hortensia Völckers – dyrektorka artystyczna Kulturstiftung des Bundes (Niemieckiej Federalnej Fundacji Kultury), dr Stephan Wackwitz – od 2005 roku dyrektor Instytutu Goethego w Bratysławie, wcześniej m.in. dyrektor tej placówki w Krakowie, oraz dr Ursula Zeller – kierownik działu sztuki w Instytucie ds. Stosunków z Zagranicą w Stuttgarcie.

Placówki dyplomatyczne RP

Do placówek dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej w Niemczech należą: ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Berlinie oraz konsulaty generalne Rzeczypospolitej Polskiej w Kolonii, Lipsku, w Hamburgu i w Monachium³⁴.

³⁴ <http://www.berlin.polemb.net/>

W ambasadzie RP w Berlinie pracuje czteroosobowy Zespół ds. Kultury, Nauki i Informacji realizujący wspólnie z innymi partnerami różnorodne projekty kulturalne. Ambasada była także jednym z głównych organizatorów Roku Polsko-Niemieckiego 2005/2006.

Organizacje polonijne

W Niemczech są aktywne liczne organizacje polonijne działające pod egidą Komitetu Koordynacyjnego Stowarzyszeń Polskich w Hamburgu. Mają one nieco hermetyczny charakter, bowiem adresowane są właściwie tylko do Polaków³⁵. Tylko w Berlinie działają takie organizacje, jak: Niemiecko-Polskie Towarzystwo Medyczne, Niemiecko-Polskie Zrzeszenie Prawników, Klub Kupców Polskich, Polska Rada Społeczna ze Stowarzyszeniem Kobiet „A Polonia”, Związek Polaków w Niemczech, Zjednoczenie Polaków w Berlinie, Polski Związek Szkolny „Oświata” oraz Gmina Katolicka z Klubem Inteligencji Katolickiej. Do najważniejszych organizacji polonijnych w innych miastach należą: Porozumienie Polskie w Aachen, Związek Polaków w Niemczech „RODŁO” z siedzibą w Bochum, Polska Rada w Niemczech z siedzibą w Düsseldorfie, Gmina Polska „Piaśt” w Essen, Polskie Towarzystwo Szkolne „Oświata” we Frankfurcie, Klub Polski w Hamburgu, Kongres Polonii Niemieckiej w Krefeld, Polska Rada w Niemczech, Zrzeszenie Federalne w Kolonii, Klub Polski „Korona” w Kolonii, Związek Polaków „Piaśt” w Hanowerze, Związek Polaków w Niemczech z siedzibą w Karlsruhe. Mimo tej dość okazałej liczby, jak konstatuje Christoph von Marschall, „niemieckie organizacje polonijne nie stanowią pomostu w stosunkach polsko-niemieckich. Polacy w Niemczech nie są mniejszością, którą cechuje pewność siebie. Charakterystyczne dla Polonii są raczej kłopoty ze zorganizowaniem się i wewnętrzne konflikty”³⁶.

Miasta partnerskie

Jedną z najintensywniej rozwijających się w latach 90. form współpracy w stosunkach polsko-niemieckich stanowią partnerskie kontakty międzyregionalne i komunalne³⁷.

RFN jest krajem, z którym Polska zawarła najwięcej umów o współpracy partnerskiej, a dla Niemiec Polska jest trzecim partnerem (po Francji i Wielkiej Brytanii)³⁸. Współpraca odbywa się na trzech poziomach: między regionami, gminami i miastami. Według danych dostępnych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych RP do grudnia 2006 roku zostało podpisanych blisko 650 różnych partnerstw samorządów lokalnych, w tym około 500 partnerstw miast³⁹.

³⁵ <http://www.polonia.org>

³⁶ Ch. von Marschall, *Polacy w Niemczech. Zalecenia dla organizacji polonijnych*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, dz. cyt.

³⁷ A. Trzecielińska-Polus, *Polsko-niemiecka współpraca regionalna i lokalna*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, dz. cyt.

³⁸ S. Tempel, *Städtepartnerschaften in der deutsch-polnischen Zusammenarbeit*, „Osteuropa” 1997, nr 7.

³⁹ www.pol-niem.pl

Zarówno współpraca regionalna, jak i komunalna rozwija się w wielu różnych dziedzinach, takich jak: kultura, sport i turystyka, działalność gospodarcza, wymiana młodzieży, ochrona środowiska, rolnictwo, pomoc w sytuacjach klęsk i zagrożeń itp. W kontaktach partnerskich wyróżnić można trzy podstawowe fazy rozwoju: pomoc humanitarną, wymianę kulturalną i współpracę gospodarczą. W przeszłości współpraca NRD i Polski była zarządzana odgórnie i niezależnie od dziedziny i instytucji miała ideologiczną otoczkę. Normalizacja stosunków między Polską a b. NRD i współpraca między nimi odbywała się przede wszystkim w dziedzinie kultury⁴⁰.

Kontakty partnerskie z RFN zaczęto oficjalnie zawierać w latach 70., po podpisaniu układu w 1970 roku. Pierwszymi miastami partnerskimi były: Gdańsk i Brema (umowa z 1976 roku), Toruń i Getynga (w 1978 roku), Kraków i Norymberga oraz Poznań i Hannover (obydwa w 1979 roku). Szacuje się, że do przełomu w 1989 roku istniało około 25–30 partnerstw polsko-zachodniemieckich oraz około 60 pomiędzy miastami Polski i b. NRD⁴¹. Po 1989 roku liczba zawieranych umów systematycznie się zwiększała aż do roku 1996, kiedy to podpisano ich ponad 50. W kolejnych latach obserwowany jest jej spadek. Największe nasycenie kontaktami partnerskimi obserwuje się w Polsce w województwach zachodnich i północnych. Białą plamę tworzy tzw. ściana wschodnia. Ze strony niemieckiej najwięcej współpracujących jednostek znajduje się w takich landach, jak: Nadrenia Północna-Westfalia, Saksonia Dolna, Brandenburgia, Saksonia, Szlezwik-Holsztyn i Meklemburgia-Pomorze Przednie.

Kraków i Norymberga

Kraków i Norymberga są często podawane jako przykład intensywnej i udanej współpracy partnerskiej miast. Współpracują z sobą w takich dziedzinach, jak: edukacja (wymiany uczniów i pedagogów), sport czy przede wszystkim kultura. Szczególne wydarzenia miały miejsce w roku 2004 (z okazji jubileuszu 25-lecia współpracy partnerskiej Krakowa i Norymbergi) oraz w roku 2006 (z okazji 10-lecia istnienia Domów Krakowskiego i Norymberskiego)⁴².

Umowa partnerska o współpracy miast między Krakowem a Norymbergą została podpisana 2 października 1979 roku i jest po Gdańsku i Bremie (1976 r.) oraz Toruniu i Getyndze (1978 r.) trzecią tego typu umową w historii stosunków polsko-niemieckich. 9 grudnia 1991 roku została podpisana w Norymberdze Umowa o współpracy miasta Norymbergi w Republice Federalnej Niemiec i miasta Krakowa w Rzeczypospolitej Polskiej na zasadzie miast bliźniaczych. Ukoronowaniem tego partnerstwa było utworzenie Domu Krakowskiego w Norymberdze i Domu Norymberskiego w Krakowie, które są jedyną w swoim rodzaju i unikatową kulturalną wizytówką miast partnerskich.

⁴⁰ A. Trzecielińska-Polus, dz. cyt.

⁴¹ S. Tempel, dz. cyt.

⁴² http://www.krakow.pl/miasto/miasta_partnerskie/

Dom Norymberski w Krakowie

Dom Norymberski w Krakowie prowadzi działalność od czerwca 1996 roku i jest jednostką administracyjną Urzędu Miasta Norymbergi, której podstawą prawną jest umowa o współpracy na zasadzie miast bliźniaczych⁴³. Jego siedziba mieści się w kamienicy „Pod Gwiazdą” na krakowskim Kazimierzu przy ulicy Skątecznej 2, w budynku należącym do Gminy Kraków, dzierżawionym bezpłatnie w tym celu miastu Norymberdze. Umowa dzierżawy została zawarta na okres 40 lat w dniu 1 lipca 1993 między Gminą Miasta Krakowa a Miastem Norymbergą, a jej podstawę stanowi zasada wzajemnych świadczeń, tzn. fakt, że miasto Norymberga wydzierżawiło miastu Kraków uzgodnioną nieruchomość położoną w Norymberdze, w której to swoją siedzibę ma Dom Krakowski. Kamienica „Pod Gwiazdą” jest siedzibą administracji i biura Domu Norymberskiego, norymberskiej kancelarii Rödl&Partner zatrudniającej doradców gospodarczych, biegłych podatkowych i adwokatów oraz była do końca roku 2005 siedzibą Restauracji Norymberskiej serwującej specjały partnerskiego miasta; obecnie jest to Klub „Lokator”. Dom Norymberski jako jednostka administracyjna Urzędu Miasta Norymbergi ma niezdefiniowaną strukturę, nie jest bowiem ani fundacją, ani stowarzyszeniem, jakkolwiek jest organizacją o charakterze *non profit*. Głównym obszarem działalności jest promocja kultury niemieckiej z akcentem na kulturę Norymbergi i regionu. Grupami docelowymi są krakowianie oraz Niemcy zamieszkujący w Krakowie. Realizowane projekty spotykają się z największym zainteresowaniem studentów (ok. 70%), nie tylko germanistów, ale i filmoznawców, teatrologów i pokrewnych kierunków. Kierownictwo Domu Norymberskiego ocenia liczbę uczestników projektów na zadowalającą⁴⁴. Dokładnych danych na ten temat brak.

Projekty realizowane cyklicznie obejmują wydarzenia teatralne, filmowe, wystawy fotograficzne, wieczory literackie i kabaretowe oraz konferencje. Koncertów jest stosunkowo niewiele, jako że zapraszani są tylko muzycy z Norymbergi. Z uwagi na organizowany przez wiele lat w Krakowie Festiwal Beethovenowski, podczas którego odbywało się wiele koncertów muzyki klasycznej z udziałem przede wszystkim muzyków niemieckich, ze względu na powszechnie znany w Krakowie brak sali koncertowej, a także z powodu braku wystarczających środków finansowych umożliwiających zapraszanie orkiestr, symfoniczne koncerty muzyki klasycznej stanowią marginalną działalność instytucji. Partnerami Domu Norymberskiego są: Dom Krakowski w Norymberdze, Towarzystwo Polsko-Niemieckie w Krakowie, Teatr Stary, Wydawnictwo Czarne (wydające głównie literaturę niemiecką, mniejszości niemieckiej i emigrantów w Niemczech), German Cinema, Klub Alchemia, udostępniający swe pomieszczenia na koncerty oraz oczywiście kiedyś Restauracja Norymberska, a ostatnio Klub „Lokator”⁴⁵. Personel organizacji jest bardzo mały i obejmuje jedynie kierownika instytucji zatrudnionego na etacie (od 2000 roku jest nim pani Renata Kopyto). Niewielką i nieregularną pomoc stanowią prak-

⁴³ *Kraków–Norymberga. 25 lat partnerstwa miast*, Wydawnictwo UM Krakowa i Wydziału ds. Stosunków Międzynarodowych UM Norymbergi.

⁴⁴ Wywiad z Renatą Kopyto – dyrektorem Domu Norymberskiego w Krakowie, autoryzowany 7 maja 2007 roku.

⁴⁵ www.dom-norymberski.com/

tykanci, a większość usług (np. druki, tłumaczenia) wykonywana jest na podstawie zleceń. Także księgowość firmy prowadzona jest na umowę-zlecenie przez firmę niemiecką z zewnątrz. Tak mała struktura gwarantuje dobre działanie i brak problemów komunikacji w organizacji, jako że wszystkie projekty koordynowane są praktycznie przez jedną osobę. Warunki lokalowe to właściwie jedynie biuro o niewielkiej powierzchni i sala seminaryjno-konferencyjna. Brakuje więc pomieszczeń na organizowanie większych imprez kulturalnych, stąd konieczność kooperacji z innymi partnerami i organizowanie projektów poza siedzibą organizacji. Według opinii kierowniczki Domu Norymberskiego, jest on obecny w pejzażu organizacji kulturalnych miasta Krakowa i jest znany ludziom zainteresowanym kulturą. Jego obecność w mediach jest wyraźnie widoczna przy okazji organizowanych wydarzeń kulturalnych, a patronaty medialne objęły m.in. „Gazeta Wyborcza”, TV Kraków, Radio RMF, Radio Kraków. Głównymi źródłami finansowania są dotacje z Norymbergi w kwocie 10 000 Euro rocznie oraz sporadyczne dofinansowywanie konkretnych projektów, a także dochody z wynajmu pomieszczeń. Podczas realizacji projektów nie występują ani różnice kulturowe, ani polityczne, nie ma też różnic w uznawanym systemie wartości czy barier językowych. Wręcz przeciwnie – różnice w prawodawstwie, rządowe czy polityczne, zniwelowało wejście Polski w struktury Unii Europejskiej. Kierownictwo instytucji określa stan jej działania jako dobry i żywi nadzieję, że w następnych latach sytuacja ta nie zmieni się. Dom Norymberski nie brał udziału w żadnej z organizowanych podczas Roku Polsko-Niemieckiego imprez. Powodem było zbyt późne poinformowanie o projekcie w mediach i czasopiśmie branżowych, a także brak zainteresowania działalnością Domu Norymberskiego i możliwościami potencjalnej współpracy ze strony organizatorów przedsięwzięcia. Również podczas trwania projektu między organizatorami Roku a kierownictwem tej instytucji nie było właściwie żadnych kontaktów, możliwości komunikacji ani wymiany informacji. Działalność Domu Norymberskiego nie została w jakikolwiek sposób wciągnięta w wydarzenia Roku Polsko-Niemieckiego ani nie dostała z tego tytułu dofinansowania żadnego ze swoich projektów.

Dom Krakowski w Norymberdze

Dom Krakowski w Norymberdze jest jedyną placówką miasta Krakowa poza granicami państwa polskiego⁴⁶. Instytucja ta ma swoją siedzibę w średniowiecznej baszcie pochodzącej z 1540 roku, będącej niegdyś częścią miejskich murów obronnych, a częściowo zniszczonej podczas drugiej wojny światowej. Plany odbudowy baszty zostały opracowane przez norymberskich architektów, jednakże były one konsultowane i akceptowane przez przedstawicieli miasta Krakowa. Koszt odbudowy wieży poniosło wraz ze sponsorami miasto Norymberga, a największy prywatny wkład finansowy wniósł Kurt Klutentreter. Działalność swą instytucja rozpoczęła 8 listopada 1995 roku, kiedy to w obecności Ministra Spraw Zagranicznych RP prof. Władysława Bartoszewskiego miasto Norymberga przekazało przedstawicielom miasta Krakowa klucze do Domu Krakowskiego, a jego oficjalne otwarcie nastąpiło 8 czerwca 1996 roku. Podobnie jak

⁴⁶ *Kraków–Norymberga. 25 lat partnerstwa miast*, dz. cyt.

w przypadku Domu Norymberskiego w Krakowie podstawą prawną działalności Domu Krakowskiego w Norymberdze jest umowa o współpracy na zasadzie miast bliźniaczych z 9 grudnia 1991 roku.

W Domu Krakowskim mają swoją siedzibę także inne instytucje.

Pierwszą z nich jest Centrum Informacji o Krakowie prowadzone przez prywatne Biuro Podróży „Polenreisen”, zaopatrywane regularnie przez Urząd Miasta Krakowa w materiały promocyjne i informacyjne o mieście. Biuro to prezentuje i promuje Kraków na niemieckich targach turystycznych oraz organizuje wyjazdy i wycieczki przede wszystkim do Krakowa i okolic. Rokrocznie wraz z Urzędem Współpracy z Zagranicą Miasta Norymbergi organizuje także tzw. Bürgerreisen – wyjazd mieszkańców Norymbergi do Krakowa, podczas którego są oni podejmowani w Urzędzie Miasta Krakowa i informowani o aktualnej sytuacji miasta.

Kolejną z organizacji mających swoją siedzibę w Domu Krakowskim jest założone przez Polaków w 1995 roku Stowarzyszenie Wieża Krakowska e.V. Ma ono na celu zbliżenie dwóch kultur europejskich poprzez najróżniejsze imprezy kulturalne, jak: Salony Literackie, wystawy, koncerty, wieczory piosenki, seanse filmowe i atrakcyjne spotkania dla dzieci. Podobne cele i obszary działalności stawia sobie Towarzystwo Polsko-Niemieckie we Frankonii, którego członkami są jednakże przede wszystkim Niemcy, raczej starszej generacji, często pochodzący z terenów wschodnich, przed wojną niemieckich.

W Domu Krakowskim ma swoją siedzibę także prowadzona przez Niemców restauracja „Kopernikus”, oferująca swoim gościom potrawy kuchni polskiej, zajmująca pomieszczenia na parterze i pierwszym piętrze, a także ogródek piwny na murach obronnych.

Misją instytucji jest promocja i reprezentowanie kultury miasta Krakowa i prezentacja sztuki najwybitniejszych krakowskich artystów, poprzez organizację koncertów, wystaw, wieczorów literackich oraz kursów językowych, a grupę docelową stanowią Niemcy⁴⁷. Zasięg działalności organizacji obejmuje przede wszystkim Niemcy południowe. Instytucja organizuje około 40 projektów rocznie, w tym organizowane cyklicznie: dwutygodniowy Jarmark Bożonarodzeniowy, festyn w miesiącach letnich oraz odbywający się w kwietniu Tydzień Filmu Polskiego. Działalność organizacji spotyka się z dobrą reakcją grup docelowych, a największym zainteresowaniem cieszą się wieczory jazzowe i spotkania literackie. Na organizowanych przez nią wydarzeniach kulturalnych pojawia się także sporo Polaków szacowanych przez osobę kierującą placówką na połowę uczestników. Życzyłaby sobie ona większego zainteresowania ze strony Niemców, a jednym z działań w tym kierunku jest pokazywanie na festiwalu filmów z niemieckimi (a nie – jak przyjęte w Niemczech – angielskimi) napisami. Jediną zatrudnioną na umowę-zlecenie w Domu Krakowskim osobą jest kierowniczką – od 2004 roku jest nią pani Grażyna Wanat⁴⁸. Ze względu na prostą strukturę organizacyjną nie może być mowy o problemach z komunikacją między pracownikami wewnątrz organizacji. Przygotowywanie projektów kulturalnych napotyka jednak bariery biurokratyczne, ponieważ bezpośrednimi przełożonymi osoby prowadzącej placówkę są pracownicy Urzędu Miasta Krakowa i jako niemająca mocy decyzyjnej każde najmniejsze posunięcie musi ona z nimi kon-

⁴⁷ <http://www.krakauer-haus.de/>

⁴⁸ Wywiad z Grażyną Wanat – dyrektorem Domu Krakowskiego w Norymberdze, autoryzowany 15 maja 2007 roku.

sultować. Kierowniczka Domu Krakowskiego jest zadowolona ze współpracy z mediami. O organizowanych projektach potencjalni uczestnicy dowiadują się nie tylko z lokalnych gazet, ale i poprzez plakaty oraz ulotki rozmieszczane w różnych częściach miasta w instytucjach kultury i gastronomii. Dom Krakowski jest finansowany przez Gminę Kraków, a jego roczny budżet opiewa na sumę 25 000 Euro. Urząd Współpracy z Zagranicą Miasta Norymbergi, oferujący np. mieszkanie na czas pobytu artystów przyjeżdżających z Polski, wspomaga w ten sposób finansowo działalność organizacji. Partnerami Domu są: Państwowy Instytut Sztuki Filmowej, Wydział Kultury Konsulatu Generalnego RP w Monachium, norymberskie kina Cinecitta i Filmhauskino oraz Südstadt Forum i Schloss Almoshof. Osoba prowadząca instytucję ocenia jej kondycję jako dobrą, a jej celami na przyszłość jest więcej inicjatyw polsko-niemieckich, oprócz prezentowania „jedynie” krakowskich artystów, organizowanie imprez poza Norymbergą, utrzymanie poziomu Tygodnia Filmu Polskiego i ugruntowanie jego pozycji w pejzażu imprez kulturalnych miasta, a także wspomniane już wcześniej przyciągnięcie większej liczby Niemców.

W ramach Roku Polsko-Niemieckiego 2005/2006 Dom Krakowski w Norymberdze nie zrealizował żadnych projektów, jako że z 13 złożonych wniosków na imprezy kulturalne nie został przez organizatorów Roku zaakceptowany ani jeden. Współpraca ta miała jednak charakter niebezpośredni, ponieważ Instytut Książki mający dotacje z budżetu Roku Polsko-Niemieckiego dostarczył finansowego wsparcia kilku imprez literackich i spotkań z autorami.

Towarzystwa i stowarzyszenia polsko-niemieckie i niemiecko-polskie

Towarzystwa polsko-niemieckie działające w Polsce i w Niemczech, mimo podobnych podstawowych celów, cechuje wiele różnic, zarówno pod względem genezy, jak i charakterystyki działalności. Jak podkreśla K. Malinowski⁴⁹, towarzystwa te, zarówno w Niemczech, jak i w Polsce, obejmują jednak swym działaniem i wpływami jedynie stosunkowo wąskie grono – niewielką część inteligencji obu krajów i drobną część elit kulturalnych i politycznych.

Przedstawiciele towarzystw polsko-niemieckich i niemiecko-polskich rokrocznie od roku 1992, kiedy to miał miejsce I zjazd w Berlinie, spotykali się na kongresach organizowanych naprzemiennie w obu krajach a honorowanych obecnością najwyższych władz państwowych Polski i Niemiec. Ostatni taki kongres odbył się w Krakowie w dniach 16–18 maja 2003 roku i brało w nim udział około 350 osób⁵⁰. Potem, niestety, miały miejsce już tylko kontakty dwustronne pojedynczych towarzystw. W listopadzie 2005 roku w Bydgoszczy miał miejsce I Zjazd Towarzystw Polsko-Niemieckich, a rok później w listopadzie 2006 roku I Zjazd Towarzystw Niemiecko-Polskich w Berlinie. Uczestnikom zjazdu przedstawiony został dokument o nazwie „Inicjatywa Federalnego Związku Towarzystw Niemiecko-Polskich SPOCZYWA NA NAS ODPOWIEDZIALNOŚĆ”,

⁴⁹ K. Malinowski, *Towarzystwa polsko-niemieckie i niemiecko-polskie*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, dz. cyt.

⁵⁰ www.dpgberlin.de

w którym wyrażono zaniepokojenie z powodu nasilających się w ostatnich latach prób zakwestionowania skierowanego w przyszłość partnerstwa Polski i Niemiec. Dokument ten, po podpisaniu przez uczestników zjazdu, przesłany został do Krajowego Związku Towarzystw Niemiecko-Polskich w Berlinie.

Towarzystwa Niemiecko-Polskie w Niemczech

W Niemczech działa obecnie ponad 50 towarzystw niemiecko-polskich, do których w sumie należy około 3500 członków⁵¹. Zrzeszone są one w Polsko-Niemieckim Związku Federalnym, który powstał w 1996 roku jako kontynuacja (po zmianie statutu i nazwy oraz przeniesieniu siedziby z Bonn do Berlina) istniejącego już od 1986 roku zrzeszenia o nazwie Wspólnota Pracy Niemiecko-Polskie Porozumienie – Ogólnokrajowe Zrzeszenie Towarzystw Niemiecko-Polskich. Od roku 1987 działa uruchomione przez związek niezależne i ponadpartyjne, dwujęzyczne czasopismo „Dialog” zajmujące się szeroko pojętą tematyką polsko-niemiecką. Organizacje wypracowały różnorodne formy działalności, na których w pierwszej kolejności skupiają swoją aktywność. Są to oprócz wymiany kulturalnej i organizacji imprez także akcje charytatywne bądź zadanie odgrywania roli lobby dla organizacji kierujących swe zainteresowania w kierunku polityki i gospodarki. Charakterystyczne dla towarzystw niemieckich jest ich zróżnicowane rozlokowanie geograficzne. Głównie koncentrują się one w części północnej b. RFN, podczas gdy w b. NRD zainteresowanie jest mniejsze. Obok towarzystw niemiecko-polskich na szczeblu poszczególnych krajów federalnych (Badenia-Wirtembergia, Berlin, Brandenburgia, Dolna Saksonia, Frankonia, Nadrenia-Palatynat, Nadrenia Północna-Westfalia, Meklemburgia-Pomorze Przednie, Szlezwig-Holsztyn, Turyngia) działają także stowarzyszenia w poszczególnych miastach, takich jak: Achim, Brema, Berlin, Bad Segeberg/Wahlstedt, Bayreuth, Bielefeld, Bonn/Kolonia, Buchholz in der Nordheide, Chemnitz, Duderstadt, Essen, Frankfurt nad Menem, Getynga, Göppingen, Gundelfingen, Hamburg, Hanower, Kempen, Kilonia, Magdeburg, Mannheim, Moguncja/Wiesbaden, Monachium, Mülheim an der Ruhr, Münster, Neuenhaus, Neuenkirchen-Seelscheid, Norymberga, Nottuln, Oldenburg, Osnabrück, Pforzheim, Poczdam, Rinteln, Salzgitter, Salzhausen, Schneverdingen, Tostedt/Norderstedt, Trewir, Verden, Wolfsburg oraz Zella-Mehlis⁵². Pierwsze towarzystwa powstawały w Niemczech w latach 70. Motywacją powstawania takich organizacji w Niemczech była często chęć rozrachunku z własną historią i potrzeba ekspiacji za zbrodnie nazizmu, jak również aprobatą dla *Ostpolitik*, formuła pomocy humanitarnej (słynna akcja wysyłania paczek) oraz konsolidacja organizacyjna i idea dialogu z Polską ponad podziałami⁵³. Podobnie jak w Polsce, ruch towarzystw w Niemczech miał także wymiar polityczny i był wyrazem aprobaty dla polskiej polityki zagranicznej, przystąpienia do NATO i Unii Europejskiej. Wydaje się, że w towarzystwach niemieckich stosunkowo mało jest przedstawicieli wywodzących się z Polski: przesiedleńców, wypędzonych czy przedstawicieli Polonii. Niestety, jak uważa Ma-

⁵¹ K. Malinowski, dz. cyt.

⁵² „Dialog – Magazyn Polsko-Niemiecki” 2007, nr 77/78.

⁵³ K. Malinowski, dz. cyt.

linowski, w dotychczasowej postaci ruch towarzystw nie był w stanie oddziaływać jako lobby polityczne na rzecz zbliżenia obu państw. Skupiały one tylko w niewielkim stopniu liczące się elity polityczne, pozostając raczej inicjatywą oddolną.

Towarzystwa polsko-niemieckie w Polsce

W Polsce działa kilkanaście towarzystw polsko-niemieckich, zrzeszonych od 1996 roku w Krajowym Związku Towarzystw Polsko-Niemieckich, któremu przewodniczy Zbigniew Leraczyk, prezes Towarzystwa z Bielska-Białej⁵⁴. W ich statutach są zapisane takie cele, jak: kształtowanie przyjacielskich stosunków z RFN i szeroko pojęta promocja Polski w Niemczech, a także organizowanie przedsięwzięć szerzących niemiecką kulturę, język i historię w Polsce, wspieranie współpracy polsko-niemieckiej, zwłaszcza w zakresie kultury, nauki, oświaty, ochrony zdrowia, ochrony środowiska, kontaktów i wymiany młodzieży, sportu i turystyki oraz gospodarki, a także rozwijanie kontaktów między regionami. Rozwój takich organizacji w Polsce przypada na początek lat 90.

Motywacją ich powstawania była często próba krytycznej rewaloryzacji dziejów polsko-niemieckich i rozliczenia ze stereotypem odwiecznej wrogości między oboma narodami⁵⁵. Rozwój ruchu towarzystw był przejawem kilku tendencji: zmian w postrzeganiu Niemców, wzrostu zainteresowań zjednoczoną RFN, historią i kulturą niemiecką oraz rozbudową kontaktów między miastami partnerskimi. To dopiero przełom 1989/1990 roku otworzył drogę do ich zakładania i współpracy z organizacjami z RFN, przy czym wcześniejsze prywatne kontakty były ku temu dobrym przyczynkiem. Ruch w Polsce zdaje się bardziej różnorodny tematycznie. Są to często organizacje grupujące kręgi akademickie czy nauczycielskie, co wynika poniekąd z faktu, że w kraju sporo jest środowisk zajmujących się zawodowo tematyką niemiecką, jednakże uczestnictwo w takich organizacjach przedstawicieli mniejszości niemieckiej jest znikome. Zainteresowanie uczestnictwem w działalności takich organizacji przejawiają przede wszystkim przedstawiciele inteligencji i – co charakterystyczne w Polsce – osoby znające język niemiecki. Trudności ze znalezieniem potencjalnych zainteresowanych wynikają w polskich towarzystwach nie tyle z braku tradycji organizowania się w sformalizowane grupy, czy gorszej sytuacji ekonomicznej społeczeństwa, ile raczej z niewielkiego zainteresowania udziałem w życiu organizacji typu *non profit*.

Towarzystwa polsko-niemieckie w Polsce mają swoje siedziby w następujących miastach: Barlinek, Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Gdańsk, Gdynia, Gliwice (Regionalne Towarzystwo Polsko-Niemieckie), Janowice Wielkie, Oświęcim (Górnośląskie Towarzystwo Polska–Republika Federalna Niemiec), Kraków (Polsko-Niemieckie Towarzystwo Akademickie, Stowarzyszenie Polsko-Niemieckie „Centrum”, przedstawicielstwo Koła Przyjaciół Frankfurt-Kraków oraz Towarzystwo Polsko-Niemieckie w Krakowie), Leszno, Lubaczów, Olsztyn, Ostrów Wielkopolski, Poznań, Rawicz, Rzeszów, Warszawa, Wrocław⁵⁶.

⁵⁴ <http://www.tpn.webd.pl/>

⁵⁵ K. Malinowski, dz. cyt.

⁵⁶ <http://www.tpngdynia.bighost.pl/>

A. Wolff-Powęska i E. Schulz, oceniając działalność tego typu organizacji, konkludują: „w przeciwieństwie do wielu dobrze prosperujących towarzystw niemiecko-polskich w RFN, polsko-niemieckie towarzystwa w Polsce nie przejawiają niemal żadnej aktywności”⁵⁷.

Współpraca młodzieży

Grupą docelową licznych projektów kulturalnych jest młodzież obu krajów. Istnieje wiele organizacji, które swoją działalność adresują właśnie do młodego pokolenia, a są one koordynowane najczęściej przez dwunarodową Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży.

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży (PNWM) jest pierwszą i dotychczas jedyną dwunarodową, polsko-niemiecką organizacją posiadającą osobowość prawną organizacji międzynarodowej⁵⁸. Utworzona została w roku 1991 przez rządy Polski i Niemiec, które w formie umowy międzynarodowej przekazały PNWM swoje kompetencje w zakresie wspierania polsko-niemieckiej wymiany młodzieży. Głównym zadaniem PNWM jest – jak to sformułowano w umowie – „wspieranie wszelkimi sposobami wzajemnego poznania i zrozumienia oraz ścisłej współpracy młodzieży Niemiec i Polski”. PNWM stawia sobie następujące cele: poszerzanie i pogłębianie istniejącej wymiany młodzieży, umożliwianie nowych inicjatyw, poprawianie wzajemnego zrozumienia, torowanie drogi pojednaniu oraz popieranie działań młodych ludzi na rzecz wolnej Europy. Cele te realizuje poprzez: udzielanie dotacji, informowanie, doradztwo, tworzenie sieci wzajemnych powiązań między organizacjami, publikacje, seminaria i konferencje, kursy językowe, programy dla dziennikarzy, spotkania ekspertów, lobbing i *public relations*. Oprócz udzielania dotacji pomaga również zainteresowanym instytucjom w znalezieniu organizacji partnerskiej w drugim kraju i udziela informacji na temat perspektyw współpracy. Ponieważ PNWM jest dwunarodową, polsko-niemiecką organizacją, finansują ją rządy obu krajów. Wszystkie organa PNWM są obsadzone dwunarodowo, co oznacza, że PNWM kierują wspólnie polski i niemiecki dyrektor zarządzający, powoływani w porozumieniu przez oba rządy. Cała struktura PNWM i jej organów nadzorczych opiera się na zasadzie parytetu i dwunarodowości, organizacja ma więc dwa biura – w Warszawie i w Poczdamie.

Dom Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana M. Kolbego w Gdańsku jest jednostką centralną Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży⁵⁹. Został założony w 1992 roku przez ojców franciszkanów. Pierwsze spotkania i seminaria dotyczyły przełamania barier i odrzucania stereotypów, które narosły między Polską a Niemcami. Każdego roku w Domu Pojednań odbywa się ponad 60 spotkań, konferencji, seminariów oraz warsztatów, w których biorą udział uczestnicy z całego świata. Programy instytucji

⁵⁷ A. Wolff-Powęska, E. Schulz, *Polacy i Niemcy na przełomie stuleci*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, dz. cyt.

⁵⁸ <http://www.dpjw.org/>

⁵⁹ <http://www.dmk.pl/>

kierowane są najczęściej do młodych ludzi; są to m.in. międzynarodowe spotkania młodzieży z Europy Zachodniej, Środkowej i Wschodniej związane z zagadnieniami przemian społeczno-politycznych w krajach byłego bloku komunistycznego. Na stałe do kalendarza imprez wpisały się warsztaty dziennikarskie, jazzowe oraz taneczne dla grup folklorystycznych i zespołów ludowych. Każdy program warsztatowy zakłada realizację konkretnego celu, stąd wynikiem warsztatów jazzowych są płyty kompaktowe, dziennikarskich – raporty prasowe i gazety, a warsztatów tanecznych – przedstawienia. Od kilku lat odbywają się tam szkolenia osób zajmujących się projektami międzynarodowej wymiany młodzieży. Programy Domu wielokrotnie otrzymywały dofinansowanie ze środków Fundacji im. Stefana Batorego, IDEE, Unii Europejskiej, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz innych instytucji zajmujących się wspieraniem aktywnych organizacji pozarządowych.

Fundacja „Krzyżowa” dla porozumienia europejskiego Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży⁶⁰ jest organizacją pożytku publicznego. Działalność fundacji finansowana jest z dotacji przyznawanych na realizację konkretnych projektów. Rada Nadzorcza i Rada Fundacji pracują społecznie. W Fundacji „Krzyżowa” pracuje etatowo około 35 osób. Kieruje nimi dwuosobowy zarząd, który zajmuje się zarówno pracą programową, jak i finansami fundacji. Zarząd podlega Radzie Nadzorczej fundacji, gremium społecznemu powoływanemu na trzy lata przez międzynarodową Radę Fundacji. Pracę w Krzyżowej wspierają komisje składające się z pracowników społecznych i etatowych zajmujących się konkretnymi projektami realizowanymi przez fundację – MDSM, Akademią, Miejscem Pamięci oraz wolontariuszami. Osoby szczególnie zasłużone dla Fundacji „Krzyżowa” tworzą Radę Honorową. Tradycyjnie już pracę Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży wspiera dwoje ochotników z Niemiec oraz od niedawna wolontariuszy z programu EVS i programu „Wolontariat w Służbie Zabytkom”. Misją fundacji jest wspieranie pokojowego i tolerancyjnego współistnienia narodów, grup społecznych oraz jednostek w Europie, a także rozwoju europejskiego społeczeństwa obywatelskiego. Najważniejszym projektem realizowanym przez Fundację „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego jest praca dla młodzieży i z młodzieżą w Międzynarodowym Domu Spotkań (MDSM) w Krzyżowej. Działalność pedagogiczna jest tam prowadzona od początku lat 90. Polsko-Niemiecki zespół pracowników realizuje w ciągu roku kilkadziesiąt projektów, w których uczestniczy kilkanaście tysięcy młodych ludzi z Polski i Niemiec oraz z innych krajów Europy. Pracę MDSM wspierają wolontariusze z Niemiec i Ukrainy, a doraźnie także praktykanci. MDSM w Krzyżowej ściśle współpracuje z Polsko-Niemiecką Współpracą Młodzieży (PNWM), realizując spotkania polsko-niemieckie, a także spotkania trójstronne (Polska + Niemcy + kraj trzeci). Do projektów należą: wymiana szkolna (spotkania szkół partnerskich, podróże studyjne dla grup młodzieżowych oraz programy specjalne dla wychowanków domów dziecka, uczniów specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, szkół specjalnych czy szkół zawodowych z Polski i Niemiec) oraz programy otwarte dla uczestników indywidualnych. Są to programy artystyczne, programy edukacji obywatelskiej, 2–3-tygodniowe międzynarodowe obozy ekologiczne, tzw. Ekocampy, oraz szkolenia dla nauczycieli i wychowawców.

⁶⁰ <http://www.krzyzowa.org.pl/>

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży w Oświęcimiu⁶¹ powstał w 1986 roku jako placówka o charakterze pedagogicznym, a od 1995 roku jego pracą kieruje polsko-niemiecka Fundacja na rzecz Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży. Podstawowe cele Domu to spotkanie, dialog i porozumienie między narodami. Instytucja prowadzi działalność w zakresie pozaszkolnej edukacji historyczno-politycznej, proponuje własne programy o charakterze międzynarodowym oraz angażuje się w proces urzeczywistnienia idei porozumienia między Niemcami i Polakami, jak również postępującego procesu jednoczenia Europy. Co roku gości około 150 grup studyjnych, przede wszystkim młodzieży niemieckiej – są to głównie klasy szkolne wraz ze swymi opiekunami, młodzi ludzie z organizacji pozaszkolnych, kościelnych oraz studenci. Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży wspiera spotkania międzynarodowe, których celem jest poznawanie historii i upamiętnianie jej oraz przekazywanie wiedzy historycznej, jak również otwartość wobec wszystkiego, co nowe i nieznanne. Działalność pedagogiczna Domu koncentruje się wokół seminariów warsztatowych, seminariów tematycznych, międzynarodowej wymiany młodzieży, seminariów kształceniowych dla nauczycieli i osób zajmujących się działalnością związaną z wymianą młodzieży.

Polsko-Niemieckie Centrum Młodzieżowe w Olsztynie⁶² jest organizacją pozarządową i organizacją pożytku publicznego z siedzibą w Olsztynie. Organizuje ono głównie pobyty integracyjne polsko-niemieckich grup młodzieżowych, podczas których odbywają się spotkania w szkołach z miejscową młodzieżą, seminaria, wykłady, koncerty, dyskusje na interesujące młodzież obu narodów tematy (polityka, ekologia). Projekty te dofinansowywane są przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz Polsko-Niemiecką Współpracę Młodzieży.

Niemiecko-Polska Szkoła Spotkań i Dialogu im. Willy'ego Brandta w Warszawie⁶³ jest szkołą polsko-niemiecką, która działa według prawa polskiego jako zespół trzech szkół: niepublicznej szkoły podstawowej, niepublicznego gimnazjum i niepublicznego liceum ogólnokształcącego, a także niemieckojęzycznego przedszkola. Jest zagraniczną szkołą niemiecką, która z placówki przy ambasadzie przekształciła się w szkołę spotkań i dialogu, miejscem spotkania różnych kultur, gdzie dzieci i młodzież przez obcowanie z sobą i wspólne doświadczanie poznają się i uczą rozumienia i tolerancji. System kształcenia w niej odpowiada schematowi szkolnictwa ogólnego w szkołach niemieckich: szkole podstawowej, średniej szkole realnej i szkole średniej stopnia licealnego, a podstawą pracy dydaktycznej szkoły są plany nauczania w Badenii-Wirtembergii. Absolwenci uzyskują tam obydwie – niemieckie i polskie świadectwa dojrzałości, uznawane przez oba kraje, które uprawniają do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe w Republice Federalnej Niemiec i Rzeczypospolitej Polskiej.

Deutsch-Polnische Jugendakademie e.V. Münster jest stowarzyszeniem, które prowadzi działalność od 1995 roku⁶⁴. W jego skład wchodzi około 50 członków. Główny obszar działalności to: aktywizacja młodych ludzi w Münster na rzecz spotkań z młodzieżą polską i na rzecz wolontariatu bądź członkostwa w DPJA, propagowanie partnerstwa

⁶¹ <http://www.mdsm.pl/>

⁶² <http://www.pncm.olsztyn.pl/>

⁶³ <http://www.wbs.pl/>

⁶⁴ www.dpja.de

miast Münster–Lublin, praca jako jednostka Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży, a także praca wewnątrz stowarzyszenia prowadząca do utrzymania ciągłości działania. Idea organizacji adresowana jest do wszystkich młodych ludzi w Münster, szczególnie Niemców, ale i Polaków lub osób w jakikolwiek sposób z Polską związanych (np. tzw. *Spätaussiedler*, obywatele niemieckich polskiego pochodzenia). Projekty organizowane przez Jugendakademie to przede wszystkim odbywające się zwykle 2 razy w roku polsko-niemieckie spotkanie młodzieży w Lublinie i w Münster (wizyta-rewizyta) oraz wewnętrzne działania stowarzyszenia: tzw. otwarty polsko-niemiecki *Stammtisch*, spotkania członków w każdy pierwszy czwartek miesiąca, czy letnie wycieczki dla członków i przyjaciół DPJA. Zrealizowane projekty odbywające się nieregularnie to polsko-niemieckie spotkanie młodzieżowe we Wrocławiu, na Mazurach, ale i w Münster (zawsze według reguły wizyta-rewizyta), odbywające się w zależności od chęci i możliwości członków DPJA oraz różne inicjatywy okolicznościowe, m.in. konkursy szkolne czy koncerty, stragany w mieście itp. PNWM dofinansowuje projekty polsko-niemieckich spotkań młodzieży i dotuje działalność stowarzyszenia, z racji przyznanej DPJA funkcji jednostki PNWM.

Media polsko-niemieckie

Podstawową barierą we współpracy mediów polskich i niemieckich, zarówno publicznych, jak i prywatnych, jest bariera językowa. Granica polsko-niemiecka nie jest obszarem dwujęzycznym, a znajomość języka polskiego w Niemczech i niemieckiego w Polsce zawęża krąg potencjalnych odbiorców. Zmusza to twórców programów i artykułów do publikowania wersji dwujęzycznych bądź symultanicznych tłumaczeń. Ze względu na barierę językową i brak strefy dwujęzycznej nie istnieją (i nie należy spodziewać się w najbliższym czasie powstania) polsko-niemieckie stacje radiowe czy telewizyjne ani też codzienne gazety w regionie przygranicznym⁶⁵. Współpraca kulturalna polsko-niemiecka ma miejsce we wszystkich rodzajach mediów, a więc w radiu, telewizji, Internecie i prasie.

Radio, telewizja, Internet

Formami współpracy rozwijającymi się w radiu na płaszczyźnie regionalnej są współpraca Polskiego Radia Szczecin z rozgłośnią Norddeutscher Rundfunk oraz z NDR 1-Radio M-V w Greiswaldzie, zielonogórskiego Radia Zachód z Antenne Brandenburg, a także Polskiego Radia Wrocław z ORB oraz Deutsche Welle.

Do audycji radiowych emitowanych w Niemczech w języku polskim należą m.in.: program informacyjny radia Deutsche Welle w Kolonii służący codziennie informacjami o Niemczech oraz na tematy polityczne, gospodarcze, kulturalne, przedstawiający spr-

⁶⁵ B. Ociepka, *Rola środków masowego przekazu w kształtowaniu opinii o Niemcach i Polakach*, (w:) *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa*, dz. cyt.

wy społeczne, sport oraz raz w tygodniu radiowy kurs języka niemieckiego, „Bigos”; Magazyn Polskie Radio w Darmstadt emitujące swe audycje od 2000 roku w każdą sobotę od 15.00 do 17.00 oraz Radio Multi Kulti nadające w Berlinie program polskojęzyczny codziennie między 19.30 a 20.00.

Audycje w języku niemieckim emitowane są w Polsce przede wszystkim przez radiowe stacje regionalne, takie jak: Radio Opole, Radio Katowice i prywatne Radio Vanessa z Raciborza⁶⁶.

Jako wynik współpracy polsko-niemieckiej w dziedzinie telewizji powstał program „Kowalski trifft Schmidt” produkowany przez niemiecką RRB (Ostdeutscher Rundfunk Brandenburg), a emitowany w Polsce przez TV Polonia. W regionalnym ośrodku TVP we Wrocławiu od 2003 roku emitowany jest serwis informacyjny „Fakty zza Odry”, przygotowany we współpracy ze stacją RBB, która emituje równocześnie wersję niemiecką „Aktuell um 18 aus Polen”. W Szczecinie emitowany jest program „Talkshow na granicy” przygotowywany we współpracy z Instytutem Niemiec i Europy Północnej.

Innym ważnym medium przekazującym informacje na temat stosunków i współpracy polsko-niemieckiej jest Internet. Spośród najważniejszych stron o tej tematyce należy wymienić: polsko-niemiecka współpraca⁶⁷, gdzie na oficjalnej stronie Ministerstwa Spraw Zagranicznych znajdują się informacje na takie tematy, jak: polityka, gospodarka, współpraca młodzieży, oświata i nauka, media i opinia publiczna, współpraca regionalna, umowy, oraz ośrodki naukowe.

Infoniemcy⁶⁸ jest portalem informacyjnym o gospodarce, kulturze i społeczeństwie Niemiec. Deutsche und Polen⁶⁹ to strona internetowa będąca inicjatywą publicznej telewizji RBB i kontynuująca w sposób interaktywny (niemożliwy w telewizji) dyskusje na tematy polsko-niemieckie emitowane w programach stacji.

Kalendarz Polsko-Niemiecki⁷⁰ będący kontynuacją strony internetowej Roku Polsko-Niemieckiego informuje o najważniejszych wydarzeniach polsko-niemieckich w różnych dziedzinach, jest prowadzony pod egidą Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Forum-polonicum⁷¹ to prywatne forum internetowe w języku niemieckim powstałe w kwietniu 2000 roku, którego celem jest umożliwienie wymiany informacji na temat polskiej kultury oraz kontaktów z Niemcami. Obok aktualności z Polski można tam znaleźć informacje o polsko-niemieckich wydarzeniach kulturalnych, o tradycjach, świętach, historii i zabytkach, krótki kurs językowy z tekstami i ćwiczeniami, a także teksty o polskich książkach i filmach, o wybitnych osobistościach, rady dotyczące urlopu w Polsce oraz pomoc przy tłumaczeniu polskich tekstów.

Polsko-Niemiecka Giełda Muzyczna⁷² jest dwujęzycznym portalem internetowym informującym o życiu muzycznym i kulturalnym w obu państwach. Nie tylko prezentuje ciekawe wydarzenia – głównie koncerty i festiwale, ale daje także możliwość wy-

⁶⁶ B. Ociepka, *Polacy i Niemcy w obrazie mediów*, (w:) *Polacy–Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*, Poznań 2004.

⁶⁷ www.pol-niem.pl

⁶⁸ <http://213.77.105.135/winfoniemcy/>

⁶⁹ <http://www.deutsche-und-polen.de/>

⁷⁰ www.de-pl.info

⁷¹ <http://www.forum-polonicum.de/>

⁷² <http://polsko-niemiecka-gielda-muzyczna.pl/>

miany pomysłów i rozwoju wspólnych projektów. Prowadzony przez Niemiecką Radę Muzyki informuje także o organizowanych przez nią i jej partnerów konkursach i kursach muzycznych.

Czasopisma

Istnieje mnóstwo czasopism dotyczących tematyki polsko-niemieckiej adresowanych tak do Polaków, jak i do Niemców⁷³. Wiele gazet po obu stronach Odry ma stałe rubryki poruszające problemy polsko-niemieckie. W Niemczech są to: „Sächsische Zeitung” z rubryką „Blick zum Nachbarn”, „Lausitzer Rundschau” z „Jenseits der Neisse”, a w Polsce „Wiadomości Gubińskie” z rubryką „Z prac Euroregionu” czy „Gazeta Lubuska” publikująca comiesięcznie stronę poświęconą życiu Polaków i Niemców na co dzień. Współpracę podjęły także takie gazety, jak: „Märkische Zeitung” z „Gazetą Pogranicza” i niemiecki „Focus” z polskim „Wprost”.

W czasopismach takich, jak „Więź”, „Przegląd Polityczny” czy „Res Publica” pojawiały się specjalne numery czy cykle artykułów poświęcone stosunkom polsko-niemieckim.

W Niemczech i w Polsce wydawanych jest kilka czasopism poświęconych wymianie kulturalnej. Są to m.in. „Dialog”, „Zarys”, „Polenplus”, „Transodra” oraz publikacje wydawnictwa „Wir”.

Istnieje też ogromna liczba gazet i czasopism polskich wydawanych w Niemczech po polsku, koncentrujących się nie tylko *stricto* na tematyce kulturalnej, ale i społeczno-publicystycznej. Należą do nich: „Akcenty” – miesięcznik społeczno-kulturalny ukazujący się w Berlinie, „Agora” – przegląd prasy krajowej i światowej, „Biuletyn Informacyjny Stowarzyszenia Polaków w Hanau *Lechia*” – kwartalnik ukazujący się od 1987 roku, „Biuletyn Kongresu Polonii Niemieckiej” ukazujący się regularnie w latach 1992–1999, a obecnie już tylko sporadycznie, „Europejskie Laboratorium Sztuki TUCHOMIE” ukazujące się od 1993 roku jako katalog, „Gazetka” – kwartalnik Polskiego Związku Kulturalnego i Zjednoczenia Polaków w Berlinie ukazujący się od 1988 roku, „Głos Polski” – dwujęzyczne pismo Związku Polaków „Zgoda” w Recklinghausen ukazujące się od 1950 roku jako kwartalnik, „Kalejdoskop” ukazujący się w Hamburgu, „Kolano” – miesięcznik wydawany nieregularnie przez Klub Polskich Nieudaczników, „Korona Polska” – miesięcznik Klubu Polskiego „Korona” ukazujący się nieregularnie od 2003 roku równocześnie w Kolonii i we Wrocławiu, kwartalnik „Krzyżówka i Humor” ukazujący się od 2002 roku, kwartalnik „Kurier Gdański”, „Kurier Polonica” – miesięcznik ukazujący się od maja 1997 roku, „Merkuryusz Polonijny Kraju Saary” ukazujący się sporadycznie, „Monachijskie Wiadomości Kulturalne” – miesięcznik klubu FAMA ukazujący się z przerwami od czerwca 1998 roku, „Ogniwo” – Biuletyn Związku Polaków w Niemczech – kwartalnik z Bochum, którego w latach 1966–1999 ukazało się 120 numerów, a obecnie tylko sporadycznie, „Oświatowe To i Owo” – Biuletyn Polskiego Towarzystwa Szkolnego „Oświata” w Berlinie – kwartalnik ukazujący się od kwietnia 1999

⁷³ <http://www.polonia.org/pr-b5.htm>

roku, dwumiesięcznik „PolEcho” – magazyn polskojęzyczny o tematyce społeczno-kulturalnej ukazujący się od października 2001, „Polen News”, „Polska Gmina w Berlinie” ukazujący się nieregularnie, kwartalnik „Po prostu”, „Przekazy” ukazujące się w Aachen oraz ukazujące się w Dortmundzie „Tematy Polskie” i tygodnik „7 dni”.

Z różnych względów wiele pism zostało z czasem przeniesionych do Internetu, a są to: „Twoja Gazeta” – miesięcznik polskojęzyczny (wychodził od 18 grudnia 2001 roku), „Sowa” – Gazetka Szkoły Języka i Kultury Polskiej we Frankfurcie nad Menem, ukazywała się w latach 1993–1997, PIK – Polski Informator Kulturalny Düsseldorf, miesięcznik (ukazało się 40 numerów w latach 1994–1998), „Informator” – dwumiesięcznik ze Stuttgartu (ukazało się 99 numerów w latach 1991–2001), „Informator Polskiego Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego w Badenii-Wirtembergii”. „Peryskop” – jest miesięcznikiem elektronicznym publikowanym od początku działalności, czyli już od roku 1997 jedynie w Internecie.

Istnieje także wiele polskich czasopism o tematyce religijnej, redagowanych głównie przez Polską Misję Katolicką, a należą do nich: „Echo misji w Norymberdze” – miesięcznik, „List parafialny” – biuletyn duszpasterski Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie, kwartalnik „Nasza Misja Köln”, kwartalnik „Nasza Misja München”, „Nasze Słowo Hannover” – miesięcznik Polskiej Misji Katolickiej, dwumiesięcznik „Płomień Jedności” – biuletyn informacyjny Polskiej Misji Katolickiej w Ludwigsburgu, „Słowo – Das Wort” kwartalnik – Klubu Inteligencji Katolickiej w Berlinie, „Wspólnota Wiary” – miesięcznik ukazujący się w Hamburgu, „Życie w Świetle”, pismo wydawane przez Diakonię Ruchu Światło – Życie w Carlsbergu.

Do czasopism specjalistycznych adresowanych do określonych grup zawodowych wydawanych po polsku w Niemczech należą: „Biuletyn Federacji Polonijnych Organizacji Medycznych” (ukazuje się jako kwartalnik od 1997 roku), „Biuletyn Zrzeszenia Federalnego Polskich Inżynierów i Techników w Niemczech” – kwartalnik ukazujący się w Berlinie od 1997 roku, „Komunikat Polskiego Towarzystwa Medycznego” – miesięcznik ukazujący się regularnie od 12 lat.

Swoje miejsce na niemieckim rynku wydawniczym mają także polskie pisma kontaktowo-informacyjne: magazyn ogłoszeniowy „ANONSE” ukazujący się w Hamburgu, „Info & Tips” – tygodnik ukazujący się od 1990, „Informator Polonii Monachijskiej” – miesięcznik „Kontakty”, bezpłatne czasopismo reklamowo-ogłoszeniowe ukazujące się od 1995 roku, „Kwartalnik Informacyjny” (Akvizgran, Kolonia, Düsseldorf) ukazujący się od 2002 roku, „Polonijny Informator Adresowy – Niemcy – Europa” ukazujący się co dwa lata od 1994 roku, „Twoje Kontakty” – Magazyn Reklamowo-Informacyjny, dwutygodnik ukazujący się od 2002 roku jako bezpłatna wkładka do czasopism rozprowadzanych przez firmę Omega-Polpress.

Niestety, istnieje też ogromna liczba czasopism, które z różnych względów zakończyły swą działalność i nie ukazują się już obecnie, a są to: „Aspekty” (ukazywały się w Düsseldorfie w latach 1997–1999), „B1” (ukazywało się w latach 1993–1998 w Rielasingen-Worblingen), „Bez granic – Grenzlos” (ukazywało się we Frankfurcie nad Odrą w latach 1993–1998), „Biuletyn Niemiecko-Polskiego Towarzystwa Medycznego” (ukazywał się w latach 1997–2000), „Biuletyn Polskiej Rady w Niemczech” (ukazywał się w latach 1996–1999), „Echo Polonii Monachijskiej” (ukazało się kilka numerów w latach 1999–2000), „Emigrant” – polskojęzyczny tygodnik poradniczo-informacyjny

ukazało się kilkanaście numerów w latach 1995–1996 w Königswinter), „Exodus” – katolickie pismo wspólnoty polskiej w Europie (ukazywało się w Monachium w latach 1988–1995). „Forum Report” – pismo Towarzystwa Krzewienia Kultury Polskiej FORUM (ukazywało się nieregularnie w Bremie w latach 1997–2000), „Gazeta Emigracyjna” – niezależny dwutygodnik emigracji polskiej (ukazało się 7 numerów w latach 1994–1995 w cyklu dwutygodniowym), „Gazeta Śląska” – tygodnik (ukazało się ponad 70 numerów w latach 2002–2003 w Düsseldorfie), „Herald–Historia–Genealogia–Heraldyka” (wydawane nieregularnie w latach 1990–1995 przez Instytut Heraldyki i Genealogii w Kolonii), „Kronika Kolońska” – pismo informacyjne Klubu Polskiego „Korona” w Kolonii (ukazało się nieregularnie 6 numerów w latach 1993–1997), „Kujon” – miesięcznik Towarzystwa Szkolnego „Oświata” w Berlinie (ukazało się nieregularnie 10 numerów w latach 1990–1992), „Kunst und Sport” – bezpłatny miesięcznik w języku polskim i niemieckim (ukazało się 5 numerów w 1998 roku), Kwartalnik Kulturalny – „PIAST” – Polonijny Periodyk Społeczno-Kulturalny (ukazało się 11 numerów w latach 1998–2000 w Essen), „Kwartalnik Polskiej Misji Katolickiej” wychodził do 2002), „Okruchy” – biuletyn parafii Moers, miesięcznik „Pomost” (ukazało się 14 numerów w latach 1993–1995), „Przegląd Tygodnia” – miesięcznik ukazujący się we Frankfurcie, „Polski Magazyn Informacyjny” (ukazały się 64 numery w latach 1983–1991 we Frankfurcie nad Menem), „Tygodnik Polski” (ukazały się 83 numery w latach 1996–1998), „Wspomnienia pod Sztandarem Rodła” (ukazywał się jako organ Związku Polaków w Niemczech Oddział w Monachium, w latach 1990–1998), „Zbliżenia” Polsko-Niemieckie – Czasopismo Niezależne (ukazywało się w Dortmundzie w latach 1984–1994), „Znak czasu” (ukazywało się w Moers w latach 1978–1990 jako organ Stowarzyszenia Katolików Polskich w Niemczech „Polonia Semper Fidelis”).

Do ciekawszych, wartych bliższego omówienia czasopism należą: „Dialog”, Magazyn Kulturalny „Zarys”, „Polenplus”, „Kurier”, oraz kilka mniejszych tytułów, takich jak: „Biuletyn Bawarski”, „Polonik Monachijski”, „Twoja Gazeta”, czy w końcu bulwarowe „Samo Życie”.

„Dialog”, dwujęzyczny magazyn polsko-niemiecki, wydawany jest od roku 1987 przez Federalny Związek Towarzystw Niemiecko-Polskich we współpracy z towarzystwami polsko-niemieckimi w Polsce⁷⁴. Najbardziej rzetelne czasopismo informujące o stosunkach polsko-niemieckich w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury, publikujące teksty takich autorów, jak: Anna Wolff-Powęska, Ryszard Kapuściński czy Adam Krzemiński. „Dialog” chce wnieść własny wkład do polsko-niemieckiej wymiany informacji i poglądów, przy czym nie jest organem jednej czy drugiej strony, lecz pragnie przyczynić się do zmniejszenia uprzedzeń i wypełnienia wciąż istniejącej luki informacyjnej. Czasopismo to ukazuje się cztery razy w roku w nakładzie 12 000 egzemplarzy.

Magazyn Kulturalny „Zarys” ukazujący się od 2001 roku w Messel to jedyne polonijne pismo kulturalno-społeczne w Niemczech stanowiące tym samym jedno z nielicznych czasopism polonijnych o charakterze kulturalnym w Europie⁷⁵. Jest kierowany do niewielkiego, elitarnego grona czytelników: intelektualistów, badaczy, kulturoznawców – przede wszystkim osób wywodzących się z kręgu Polonii niemieckiej. Zamiarem jego

⁷⁴ <http://www.dialogonline.org>

⁷⁵ <http://www.zarys.de/>

pomysłodawców było stworzenie ambitnego periodyku dla tego środowiska. Widoczne są w nim nawiązania do paryskiej „Kultury”, o czym świadczy przede wszystkim szerokie ujęcie promowanej przez czasopismo tematyki kulturalnej, za pomocą której jego twórcy pragną łączyć ludzi różnych narodowości, zachęcając ich do wymiany myśli na temat rozmaitych zagadnień związanych z wydarzeniami oraz zjawiskami kulturalnymi i społecznymi⁷⁶. Są one tutaj prezentowane głównie w postaci poetyckiej, prozatorskiej i publicystycznej, czasem nawet w formie wypowiedzi naukowej, poruszającej problem współczesnych i historycznych stosunków polsko-niemieckich, emigracji oraz omówień wybranych utworów literackich.

Od początku działalności pisma współpracowało z nim ponad 50 autorów, przede wszystkim literatów, publicystów i badaczy, którzy, podobnie jak cała redakcja, piszą dla „Zarysu” nieodpłatnie. Na jego łamach można także znaleźć utwory literatów krajowych oraz wypowiedzi autorów zamieszkałych w Polsce, zajmujących się szeroko rozumianą kulturą oraz zagadnieniami emigracji i tematyką polsko-niemiecką. Ponadto w „Zarysie” tłumaczenia swych tekstów literackich publikują często twórcy niemieckojęzyczni, którzy pragną dotrzeć do polskiego czytelnika. Znaczna część prezentowanych w czasopiśmie tekstów dotyczy spraw związanych z Polską i życiem na obczyźnie, do czego zobowiązuje polonijny charakter tego periodyku. Ponadto „Zarys” zamieszcza na swych łamach wypowiedzi zdradzające, w jaki sposób Polska jest postrzegana przez cudzoziemców, na temat obrazu Polski w oczach opinii publicznej na Wyspach Brytyjskich. Redakcja publikuje również refleksje Polaków na temat Niemiec oraz omawia zagadnienia dotyczące tematyki wschodniej. Oprócz wyżej wymienionych tematów redaktorzy „Zarysu” zwracają także uwagę na problematykę związaną z Kościołem katolickim, prezentację ośrodków naukowych oraz wiele aktualnych i uniwersalnych zagadnień, które pojawiają się przede wszystkim w utworach poetyckich, wspomnieniach czy wywiadach. Na szczególną uwagę zasługuje wysoki poziom literacki periodyku, czego wyrazem są zamieszczane na jego łamach wiersze, opowiadania i eseje autorów krajowych, polonijnych oraz niemieckich, reprezentantów różnych pokoleń literackich, reprodukcje prac plastycznych, a także polsko-niemiecka kronika za lata 2003/2005, która odnotowuje najważniejsze wydarzenia kulturalne z Polski i Niemiec. Niemal wszystkie zeszyty zawierają wywiady, m.in. z reżyserem Kazimierzem Kutzem, prozaikiem Stefanem Chwinem i Ritą Gombrowicz, recenzje książkowe i muzyczne, analizy literackie oraz eseje. Redakcja rocznika publikuje również relacje z ważnych imprez polonijnych i krajowych, wspomnienia. Jej uwadze nie uchodzą istotne wydarzenia kulturalno-społeczne rozgrywające się w czasie zbierania materiałów do kolejnych numerów. Periodyk można nabyć w drodze prenumeraty, z której zyski przeznaczane są na druk kolejnych numerów; powstaje on dzięki wsparciu finansowemu różnych sponsorów i darczyńców, przede wszystkim Polaków mieszkających w Niemczech, którym nie jest obojętny los polskiej kultury. Opublikowane dotychczas zeszyty mają zróżnicowaną objętość (od 60 do 237 stron). Wydawane są nieregularnie, w niewielkim nakładzie – od 400 do 500 egzemplarzy, w zależności od pozyskanych środków finansowych. Od roku 2004 periodyk znalazł swojego oficjalnego wydawcę – Deutsch-Polnischer Kulturverein e.V. SALONik z siedzibą w Darmstadt. Prenumeratorami magazynu są przede wszystkim mieszkańcy Nadodrza z obu stron. Tą drogą periodyk ten trafia do rąk indywidualnych odbiorców

⁷⁶ A. Marcol, artykuł na <http://www.zarys.de/>

oraz redakcji literackich i instytucji kulturalnych znajdujących się na terenie Polski i Niemiec. W Niemczech są to przede wszystkim Deutsches Polen-Institut w Darmstadt oraz polskie instytuty kultury. Od niedawna czasopismo posiada nową stronę internetową, na której udostępnia podstawowe informacje dotyczące swojej redakcji, współpracowników i wydawcy.

„Polenplus” to dostępny od lutego 2007 roku w całych Niemczech nowy kwartalnik – pismo o Polsce skierowane do niemieckojęzycznych czytelników⁷⁷. Autorzy artykułów, wśród nich Andrzej Stasiuk, Olaf Kühn, Wojciech Stamm, Elisabeth Martha Münchow, Antje Ritter-Jasinska, piszą o polskiej historii, kuchni, muzyce, regionach, o polskich przedsiębiorcach i literaturze współczesnej. Magazyn pomyślał też o osobach chcących uczyć się języka polskiego – w każdym numerze znaleźć można broszury do nauki języka polskiego. Magazyn skierowany jest głównie do przedsiębiorców i ludzi kultury, ale też do wszystkich zainteresowanych polską kulturą i językiem.

„Kurier” powstał w 1989 roku jako czasopismo polonijne drukowane w języku polskim⁷⁸. Z czasem stał się także instytucją organizującą imprezy kulturalne, polonijne czy akcje charytatywne. Jest niezależny, utrzymuje się wyłącznie ze sprzedaży pisma oraz reklam. Obejmuje swym zasięgiem głównie Hamburg i północne Niemcy, ale w planach jest rozszerzenie zasięgu pisma na dalsze landy: Bremę, Szlezwik-Holsztyn, Dolną Saksonię. Pismo stara się także zaistnieć na rynku polskim, zacieśniając tym samym nie tylko polityczne i gospodarczo-kulturalne kontakty między Niemcami i Polską, ale także promując rzeczywistą współpracę ich mieszkańców. Dwutygodnik porusza głównie tematy polsko-niemieckie, poczynając od wielkiej polityki, poprzez informacje gospodarcze, społeczne i kulturalne. Posiada swoich korespondentów w Berlinie, Warszawie, Poznaniu, Gdańsku, Szczecinie oraz w różnych miastach Niemiec. Tematem przewodnim są sprawy Polonii, można znaleźć w nim także plan wydarzeń kulturalnych odbywających się w najbliższym czasie w Niemczech i w Polsce, teksty o działalności ośrodków polonijnych, artykuły na temat Hamburga, jego historycznej przeszłości i gospodarczej teraźniejszości, informacje dotyczące funkcjonowania konsulatów, instytutów polskich i polskich misji katolickich w Niemczech, prezentacje prac artystów polonijnych oraz katalog *Polska Piękna Cały Rok*, którego nadrzędnym celem jest promowanie wypoczynku na terenie Polski. Redakcja „Kuriera” jest inicjatorem wielu imprez kulturalnych, m.in. festynów polonijnych, oraz takich, jak koncerty, wieczory piosenki aktorskiej czy spektakle operetkowe. We współpracy z Piłkarskim Klubem Sportowym „Polonia” zorganizowała Olimpiadę Sportową dla Dzieci i Młodzieży. Dwutygodnik od samego początku prowadził akcje pomocy dla takich organizacji, jak: Dom Dziecka w Mostach k. Szczecina, Dom Dziecka w Szczecinie, Schronisko Brata Alberta na Opolszczyźnie czy Pomoc Powodzianom. 1 maja 2003 roku redakcja uruchomiła portal internetowy będący jednocześnie internetowym wydaniem gazety.

„Biuletyn Bawarski” jest pismem wydawanym od stycznia 2001 roku przez działające na terenie Bawarii Stowarzyszenie na Rzecz Porozumienia Niemiecko-Polskiego⁷⁹. Zadaniem, jakie postawiła przed sobą redakcja czasopisma, jest nie tylko informowanie

⁷⁷ <http://www.polenplus.eu>

⁷⁸ <http://www.kurierpl.de>

⁷⁹ <http://www.polonia.org/pr-b5.htm>

czytelnika (przede wszystkim mieszkającego w Bawarii) o bieżących wydarzeniach polonijnych, lecz również przywoływanie na łamach pisma wypowiedzi wybitnych działaczy emigracyjnych, a także przybliżanie zapomnianych kart z najnowszej historii obu narodów.

„Polonik Monachijski” – niezależne czasopismo – służy działaniu na rzecz wzajemnego zrozumienia Niemców i Polaków; pierwsze wydanie ukazało się w 1986 roku⁸⁰.

„Twoja Gazeta” to dwujęzyczny miesięcznik adresowany do Polonii z Hanoweru i okolic, wydawany od grudnia 2001 roku do listopada 2006 w formie tradycyjnej, potem publikowany już tylko w Internecie⁸¹. Pismo koncentruje się na takich tematach, jak: działalność polonijna, towarzystwa niemiecko-polskie, partnerska wymiana uczniów, Niemcy inicjujący kontakty z Polską, kino polskie, ale także komputer, sport, porady prawne i finansowe.

Dwutygodnik „Samo Życie” wydawany jest w prywatnym wydawnictwie i nie reprezentuje żadnej organizacji ani stowarzyszenia, czy to polskiego, czy polonijnego, czy niemieckiego⁸². Ukazuje się od 1995 roku w Dortmundzie, ale niewielka część nakładu kolportowana jest także i w Polsce. Pismo ma charakter magazynu informacyjno-publicystycznego podejmującego najważniejsze tematy dotyczące obu krajów. Posiada dział społeczny, kulturalny, sportowy, nie brakuje w nim też rozrywki i ciekawostek z różnych dziedzin.

W kontekście polsko-niemieckiego dziennikarstwa i wydawnictw zasadne wydaje się przybliżenie w tym miejscu działalności Polsko-Niemieckiego Klubu Dziennikarzy „Pod Stereotypami” wydającego czasopismo „Transodra” oraz Polsko-Niemieckiego Towarzystwa Literackiego „WIR”.

Polsko-Niemiecki Klub Dziennikarzy „Pod Stereotypami” ma swoją siedzibę w Poczdamie, a polski oddział w Szczecinie⁸³. Założony został w 1997 roku jako nieformalny klub przez około 60 dziennikarzy przeważnie z terenów przygranicznych i początkowo działał przy Towarzystwie Polsko-Niemieckim Brandenburgii. Od roku 1999 zarejestrowany jako towarzystwo użyteczności publicznej. Organizuje rokrocznie trzydniową konferencję na aktualne kontrowersyjne tematy, które zwykle dokumentowane są potem w dwujęzycznym czasopiśmie „Transodra”, organizuje wyjazdy studyjne, wydaje od 1993 roku czasopismo „Transodra”, a od 1996 polsko-niemiecki internetowy informacyjny biuletyn prasowy „Transodra” – Spezial – Kreuz und quer über die Grenze” dotowany przez Unię Europejską w ramach projektu „Zivile Brücken – Mosty społeczne”. Jest platformą wymiany wzajemnych kontaktów między dziennikarzami. Biuletyn prasowy redagowany jest przez organizację „Transodra e.V.” – Polsko-Niemiecki Klub Dziennikarzy „Pod Stereotypami” we współpracy z Niemiecko-Polskim Towarzystwem w Brandenburgii. Służy przede wszystkim umożliwieniu wymiany szybkich i rzetelnych informacji, inicjatywom, organizacjom i osobom „związanym z projektem „Zivile Brücken – Mosty społeczne” oraz należącym do niego podprojektem „Netzwerk-Spuren-suche – Alte, neue, fremde Heimat”, a także członkom Klubu Dziennikarzy oraz dalszym inicjatywom i organizacjom polsko-niemieckim.

⁸⁰ <http://www.polonikmonachijski.de>

⁸¹ <http://www.polonia.org/pr-b5.htm>

⁸² <http://www.samo-zycie.com>

⁸³ http://www.dpg-brandenburg.de/ps_main1024.htm

Polsko-Niemieckie Towarzystwo Literackie „WIR” zostało powołane w roku 1994 w Berlinie, a jego celem było wówczas wydanie książki prezentującej żyjących i działających w Berlinie pisarzy polskojęzycznych i związanych z Polską⁸⁴. Pierwotny pomysł wydania „broszurki” przerodził się w Towarzystwo Literackie i wydawnictwo publikujące w nieregularnych odstępach czasowych polsko-niemiecką Edycję Literacką „WIR” oraz inne książki literackie i specjalistyczne. Od roku 1995 towarzystwo „WIR” organizuje również szereg imprez literackich, w tym „5 Polsko-Niemiecki Statek Literacki” czy Polski Dzień w ramach Internationales Literaturfestival – Berlińska Polska. Od roku 1997 towarzystwo popiera szczególnie młodych pisarzy z Polski i z Niemiec, którzy stworzyli w jego ramach odrębną grupę Arte Nova.

Polskie i niemieckie wydarzenia kulturalne

Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech odbywa się rokrocznie wiele wydarzeń artystycznych mających na celu prezentację artystów i przybliżenie kultury kraju sąsiada.

Projekty cykliczne

Spośród większych odbywających się cyklicznie polskich projektów kulturalnych w Niemczech wymienić należy: Polski Tydzień Kultury w Norymberdze, Dni Kultury Polskiej w Monachium, Dni Kultury Polskiej w Northeim, Dni Kultury Polskiej w Zagłębiu Ruhry, Dni Kultury Polskiej w Saksonii-Anhalt, Tydzień Kultury Polskiej w Berlinie⁸⁵. Największy w Niemczech pokaz polskich filmów „filmPolska” odbywa się od 2006 roku w Berlinie i organizowany jest przez Instytut Polskiej Kultury w Berlinie, Instytut Adama Mickiewicza oraz Fundację Polsko-Niemieckiej Współpracy. Niemieccy kinomani mają podczas niego możliwość obejrzenia ponad 100 polskich filmów fabularnych, dokumentalnych, animowanych, krótkich i niemych.

Każdego roku jesienią odbywa się w Monachium festiwal kultury dziecięcej Razem we Wspólnej Europie. Biorą w nim udział zespoły dziecięce i soliści posiadający szczególne osiągnięcia artystyczne. Celem festiwalu jest stwarzanie warunków do nawiązania współpracy między zespołami z różnych krajów Europy, a w szczególności z Polski i z Niemiec, konfrontacja dorobku artystycznego zespołów dziecięcych i solistów w kategoriach: tanecznej, wokalne, muzycznej i małych form teatralnych, wspieranie dziecięcego ruchu kulturalnego oraz promocja utalentowanej polskiej młodzieży na terenie Niemiec.

Dni Kultury Niemieckiej w Polsce, które na stałe weszły już do kalendarza imprez, to: Dni Kultury Mülheim w Opolu, Dni Kultury Bawarskiej w Krakowie. W czasie trwania tego typu wydarzeń odbywają się liczne imprezy mające przybliżyć kulturę partnerskiego miasta i kraju, a są to: koncerty, występy zespołów i chórów, projekcje filmów,

⁸⁴ <http://www.wir-edition.de>

⁸⁵ A. Trzcielińska-Polus, dz. cyt.

wystawy, spektakle teatralne, wieczory autorskie pisarzy, poetów i innych twórców, prezentacje ludowych zwyczajów i tradycji, serwowanie potraw typowych dla danego regionu itd.

Rok 2000 – milenium kontaktów polsko-niemieckich, był wyśmienitą okazją, aby zaprezentować polską kulturę w Niemczech. Polska była gościem honorowym na Międzynarodowych Targach Książki we Frankfurcie, gościem Targów EXPO w Hanowerze, w Polsce świętowano obchody Roku Bachowskiego, a w Berlinie Tydzień Polski. Większość tych wydarzeń organizowana była przez polskie placówki dyplomatyczne: ambasadę RP w Berlinie, konsulaty RP w Kolonii, Lipsku, Hamburgu, Monachium, Norymberdze, i w Stuttgarcie.

W kontekście polsko-niemieckich wydarzeń kulturalnych zasadne wydaje się wspomnienie w tym miejscu o festiwalu niebędącym, co prawda, projektem *stricte* niemieckim, ale który poprzez osobę swego patrona, formułę, jak i wielu występujących na nim wykonawców przybliży polskiej publiczności kulturę niemiecką. Jest to Wielkanocny Festiwal Ludwiga van Beethovena, który po raz pierwszy miał miejsce w 1997 roku w Krakowie (w 170. rocznicę śmierci Ludwiga van Beethovena), a od 2004 roku odbywa się w Warszawie. Z czasem stał się on stałym i ważnym elementem życia kulturalnego Europy, a jego rangę doceniło Europejskie Stowarzyszenie Festiwali z siedzibą w Gent (Belgia), przyjmując do grona swych członków w październiku 2001 roku. Jego inicjatorką, dyrektorką artystyczną i prezesem Zarządu Stowarzyszenia im. Ludwiga van Beethovena (działającego od 24 września 2003 roku) jest Elżbieta Penderecka. W skład Rady Programowej wchodzi: prof. Teresa Malecka, Elżbieta Penderecka i prof. Mieczysław Tomaszewski, a w skład Komitetu Honorowego: Irina Prinzessin zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg, Rudolf Buchbinder, Barry Douglas, Christoph Eschenbach, Ria Gheysens, Adrien Meisch, Cornelia Much, Anne-Sophie Mutter, Arto Noras i Boris Pergamenschikov. Festiwalowi patronują: Prezydent RP, Premier Rządu RP, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Prezydent Miasta Stołecznego Warszawy. Stroną organizacyjną przedsięwzięcia zajmuje się 8-osobowa grupa pracowników.

Każdej edycji festiwalu przyświeca temat przewodni, wokół którego skupiają się wszystkie wydarzenia i który ujmuje dzieła Beethovena z różnych muzycznych perspektyw oraz pozwala dostrzec, skąd czerpał on inspiracje, jaki wpływ jego muzyka wywarła na twórców innych epok oraz jakie miejsce zajmuje on w świecie sztuki współczesnej i we współczesnym świecie. Festiwalowi od pierwszej edycji towarzyszy wystawa autografów oraz druków muzycznych wielkich kompozytorów, m.in.: Bacha, Beethovena, Brahmsa, Chopina, Haydna, Mozarta, Schumanna i Szymanowskiego, pochodzących z kolekcji Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i z Biblioteki Pruskiej w Berlinie, której zbiory przechowywane są w Bibliotece Jagiellońskiej. Co roku w ramach festiwalu odbywa się też Międzynarodowe Sympozjum Muzykologiczne stanowiące muzyczno-naukowo-humanistyczną refleksję o muzyce Beethovena i jej wpływie na twórczość innych kompozytorów, a jego owocem są książki dokumentujące referaty sesji, opublikowane w dwóch wersjach językowych (zwykle polskiej i angielskiej). Wśród wybitnych artystów, którzy wystąpili na festiwalu, wymienić można m.in. pianistów: Garricka Ohlssona, Stephena Kovacevicha, Christopa Eschenbacha, Alexeia Lubimova, i Piotra Anderszewskiego, wiolonczelistów: Borisa Pergamenchikowa, Arto Norasa i Davida Geringasa, skrzypków: Anne-Sophie Mutter, Gidona Kremera i Chee-Yun, śpiewaków: Gabrielę Benačkovą,

Jadwigę Rappé, Bożenę Harasimowicz-Haas, Izabellę Kłosińską, Andreasa Schmidta, Jamesa Johnsona i Wendy Nielsen, dyrygentów: Helmutha Rillinga, Christopa von Dohnányego, Antoniego Wita, Jana Krenza, Jacka Kasprzyka, Gabriela Chmurę, Lawrence’a Fostera, Helmutha Rillinga i Jamesa Colona oraz zespoły takie, jak: Norddeutscher Rundfunk Orchester, Gächinger Kantorei and BachAkademie Stuttgart, I Sonatori de la Gioiosa Marca, Kremerata Baltica, Wiener Akademie, Saint Petersburg Hermitage Symphony Orchestra, Deutsche Kammerakademie Neuss, Boston Baroque, BachAkademie Stuttgart, English Chamber Orchestra, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach, Sinfonia Varsovia, Sinfonietta Cracovia, Shanghai Quartet czy Orkiestrę i Chór Filharmonii Narodowej w Warszawie⁸⁶.

Rok Polsko-Niemiecki 2005/2006

Niewątpliwie największym wydarzeniem kulturalnym ostatnich lat na płaszczyźnie współpracy polsko-niemieckiej był Rok Polsko-Niemiecki 2005/2006.

Decyzja o jego organizacji została podjęta przez kanclerza RFN Gerharda Schrödera oraz premiera Polski Marka Belkę w 2003 roku, a jesienią roku 2004 zdecydowano, że będzie to wspólny projekt obu rządów. 3 grudnia 2004 roku odbyło się pierwsze oficjalne spotkanie sztabów organizacyjnych z Polski i Niemiec. Czas przygotowań tak olbrzymiego projektu był więc bardzo krótki. Inauguracja Roku Polsko-Niemieckiego miała miejsce 30 kwietnia 2005 roku w Berlinie, a jego oficjalne zamknięcie odbyło się 18 maja 2006 roku podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie, których Niemcy byli honorowym gościem. Ambicją organizatorów Roku było wspólne wymyślenie i zorganizowanie kampanii, odbywającej się równocześnie w obu krajach, która dotarłaby do szerokich warstw odbiorców, szczególnie do tych osób, „które dotychczas nie dostrzegały sąsiedniego kraju lub postrzegały go stereotypowo”, a celem nadrzędnym była rozbudowa „trwałej, sięgającej w głąb obu społeczeństw sieci różnorodnych kontaktów”, poprzez „określenie i znalezienie nowych warstw i wspólnot interesów, z zamiarem włączenia ich w wymianę polsko-niemiecką”⁸⁷. Podczas Roku zrealizowano około 2000 projektów w takich dziedzinach, jak kultura, nauka, polityka, gospodarka, w których według szacunków organizatorów wzięło udział około 100 000 osób (dokładnych badań na ten temat, niestety, nie przeprowadzono)⁸⁸. Obok koncertów, wystaw, projektów teatralnych i filmowych były to także spotkania twórców, konkursy szkolne i młodzieżowe czy imprezy o charakterze sportowym.

W początkowej fazie przygotowań określono na drodze polsko-niemieckich konsultacji rządowych główne wydarzenia Roku, tzw. lokomotywy projektu, które stanowiły oś programową. Do nich dołączyły imprezy mniejszego wymiaru realizowane często przez partnerów lokalnych, ponieważ założeniem organizatorów była decentraliza-

⁸⁶ <http://www.beethoven.org.pl>

⁸⁷ *Lepiej niż się obawiano, gorzej niż się spodziewano – stan przygotowań do Roku Polsko-Niemieckiego 2005/2006*, „Dialog – Magazyn Polsko-Niemiecki” 2005, nr 69–70.

⁸⁸ Wywiad z Katarzyną Homan, pracownikiem Ambasady RFN w Warszawie, członkiem sztabu organizacyjnego Roku Polsko-Niemieckiego, przeprowadzony 23 stycznia 2007 roku.

cja oferty programowej. Wydarzenia te były organizowane m.in. przez takie instytucje, jak: Instytut Adama Mickiewicza, Ambasada RP w Berlinie, Ambasada RFN w Warszawie, Instytuty Goethego w Warszawie i w Krakowie, Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży, Towarzystwo Güntera Grassa w Gdańsku, Bytomskie Centrum Kultury, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, MitOst e.V. – Towarzystwo Wymiany Językowo-Kulturalnej, Towarzystwo im. Edyty Stein, Fundacja Hertie, Fundacja „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość”, Willa Decjusza, Teatr Stary w Krakowie, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Museum der Bildenden Kunst w Lipsku, National Galerie Berlin, Bundeszentrale für politische Bildung w Bonn, Landeszentrale für politische Bildung w Północnej Nadrenii-Westfalii, Instytut Kultury Polskiej w Darmstadt, Niemieckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Niemieckie Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP, Ministerstwo Edukacji Narodowej RP, Niemiecko-Francuska Współpraca Młodzieży, Biuro Światowego Zjazdu Młodzieży, Biuro „Kopernikus” oraz Frankfurckie Targi Książki. Jak podkreśla ambasador Niemiec w Polsce dr Reinhard Schweppe, szczególnie radosny jest fakt, że 99% wszystkich imprez w Polsce doszło do skutku z inicjatywy obywateli – często w ramach partnerstwa między poszczególnymi miastami, co dowodzi, jak żywe i rozwinięte są już kontakty między obydwoma społeczeństwami⁸⁹.

Spośród zrealizowanych podczas Roku Polsko-Niemieckiego projektów warto wymienić takie, jak: „Tridem 2005” – dwutygodniowy rajd młodych ludzi z Francji, Niemiec i Polski jadących szlakiem europejskiej kultury z Paryża, przez Berlin do Warszawy; festyn na moście w Słubicach i Frankfurcie nad Odrą; spotkanie tłumaczy z Günterem Grassem w Gdańsku; Elektropopklub Bytom; Festiwal MitOst we Wrocławiu, konkurs „Młodzież prowadzi międzynarodowe debaty” w Warszawie; festiwal teatralny Baz@rt w Krakowie i we Frankfurcie nad Menem; „Jak ty to widzisz” – warsztaty fotograficzne dla młodzieży w Berlinie i w Warszawie połączone z dziesięciodniowymi podróżami fotoreporterskimi; wystawa „Solidarność 1830” w Warszawie i w Berlinie; „Trasa 06 – elektroniczne dzieło sztuki” – most wirtualny prezentowany równocześnie w Poznaniu i Hanowerze oraz w Płocku i w Darmstadt; „Obrazy gniewu” – wystawa obrazów Bernarda Heisiga w Muzeum Narodowym we Wrocławiu; Festiwal kultury polskiej „Wszystko jasne” w Bochum, Essen i Gelsenkirchen; konkurs dla szkół „Uczniowie z Polski i Niemiec chcą poznać swoich sąsiadów”; „W drodze na spotkanie” – autobus kultury; konkurs dla młodych twórców „Polska – Niemcy: Instrukcja obsługi”.

Sztab organizacyjny Roku ze strony polskiej tworzyło 8 osób pracujących w tym czasie w ambasadzie RFN w Warszawie, w tym sekretarz – dr Waldemar Czachór, dla którego powołano specjalny etat. Ze strony polskiej projekty były koordynowane także przez pracowników Instytutu Adama Mickiewicza w Warszawie oraz Departamentu Promocji Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Przy przygotowaniach Roku po stronie niemieckiej pracowało 5 osób, pracowników Niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Mimo iż w przygotowaniu projektów brało udział mnóstwo organizacji po obu stronach granicy, trudno ocenić, czy projekt ten był syntezą działalności i współpracy instytucji polsko-niemieckich. W projektach Roku nie brały udziału przykładowo takie instytucje,

⁸⁹ *Deutsch-Polnische Jahr 2005/2006 (Rok Polsko-Niemiecki 2005/2006)*, publikacja Niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Berlin 2006.

jak Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach, Dom Norymberski w Krakowie czy Dom Krakowski w Norymberdze, a trudności z wciągnięciem ich we wspólne zadania organizatorzy tłumaczyli zbyt krótkim czasem przygotowań tego tak dużego przedsięwzięcia⁹⁰. Trudno jednoznacznie ocenić, czy i na ile Rok Polsko-Niemiecki pozostał w świadomości obu społeczeństw, ponieważ nie przeprowadzono pod tym kątem żadnych badań⁹¹. Przedsięwzięcie to pozostawiło natomiast po sobie kontynuację kilku szczególnie udanych projektów, jak np. konkursu dla młodych artystów czy przyznawanie nagrody dla najlepiej współpracujących z sobą miast partnerskich oraz Kalendarz Polsko-Niemiecki. Jest to dwujęzyczna strona internetowa (www.de-pl.info) prowadzona pod egidą Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, mająca za zadanie informować o aktualnych wydarzeniach na polu kontaktów polsko-niemieckich.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej materiały wykazują, jak ogromna liczba różnorodnych instytucji, organizacji czy wreszcie osób prywatnych, zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, angażuje się we współpracę kulturalną z krajem sąsiada. Na ile jest to współpraca skuteczna i na ile udana pod względem organizacyjnym? Odpowiedź na te pytania wykracza poza ramy tego artykułu i nie była celem ani zamierzeniem jego autorki. Niemożliwe jest też wymienienie wszystkich inicjatyw, ponieważ współpraca ta podlega ciągłemu procesowi i zmianom, szczególnie widocznym na przykładzie inicjatyw nieformalnych czy oddolnych. Powyższe zestawienie daje jednak ogólny obraz sytuacji, choć należy zaznaczyć, że w artykule nie wyszczególniono olbrzymiej liczby placówek kulturalnych zajmujących się realizacją projektów trójstronnych (Polska, Niemcy i kraj trzeci), do których należy choćby działająca w Krakowie Willa Decjusza.

⁹⁰ Wywiad z Waldemarem Czachórem, sekretarzem Roku Polsko-Niemieckiego, przeprowadzony 23 stycznia 2007 roku.

⁹¹ Wywiad z Dariuszem Brunczem, członkiem sztabu organizacyjnego Roku Polsko-Niemieckiego, przeprowadzony 23 stycznia 2007 roku.